

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi
Zahiriddin Muhammad Bobur nomli
Andijon Davlat Universiteti
Tarix va ijtimoiy fanlar fakulteti
Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi kafedrası

MAVZU: “Boshqaruv tizimida ma’muriy huquqiy munosabatlar”

Bititruv malakaviy ishi

Ish rahbari: kat.o‘q. M.Sodiqova
Bajaruvchi: M. Dehqonov

ANDIJON -2014

M U N D A R I J A

Kirish.....3-8-bet

I. bob. Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari

1.1. Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlarning huquqiy asoslari.....9-27-bet

1.2. Ma'muriy huquqiy munosabatlarning sub'ektlari.....28-39-bet

II. bob. Iqtisodiyot sohasini ma'muriy huquqiy tartibga solish

2.1. Iqtisodiyot sohasini ma'muriy huquqiy tartibga solinishining o'ziga xos xususiyatlari.....40-49-bet

2.2. Soxalar-aro boshqaruv tizimi.....50-62-bet

Xulosa63-69-bet

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

“Xususiy mulk boshqa mulk shakllari

kabi daxlsiz va davlat himoyasidadir”¹.

K i r i sh

Ma'muriy huquq O'zbekiston Respublikasi huquq tizimining asosiy tarmoqlaridan biri bo'lib, jamiyat va davlat hayotining turli sohalarida boshqaruv faoliyati bilan bog'liq holda vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solishning asosini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasining barcha sohalarida yuz berayotgan keng ko'lamli islohotlar kabi davlat boshqaruvi sohasidagi islohotlar ham borgan sari chuqurlashib, bozor munosabatlari asosida yangi mustaqil davlatchilikni barpo etish jarayonlari tezlashtirildi.

Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyatiga o'tish davrida davlat boshqaruvini to'g'ri tashkil etish va uni amalga oshirish ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini erkinlashtirish, jamiyat va davlat oldida turgan asosiy vazifalarni ro'yobga chiqarishda katta ahamiyatga ega.²

Davlat boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish olib borilayotgan ma'muriy islohotlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, boshqaruvning mazmun mohiyatini o'zgartirish, uning samaradorligini oshirish, boshqaruvda optimal mexanizmni yaratishdan iborat.

O'zbekiston tanlab olgan yo'l respublika va uning xalqining manfaatlariga mos keladigan, ijtimoiy jihatdan yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishga qaratilgan iqtisoddir. Bozorga o'tilgan sari iqtisodiyotni boshqarish va tartibga solishda davlatning roli jiddiy o'zgaradi. Bozor iqtisodiyotining o'zini o'zi tartibga soluvchi mexanizmlari tobora katta rol o'ynaydi.

Demokratik prinsiplarga asoslangan erkin bozor munosabatlariga o'tish izchil tarzda eskicha tartiblarga barham berish, uning o'rniga yangi bozor tartiblarini bosqichma-bosqich joriy eta borish, iqtisodda, siyosatda, madaniy-ma'naviy hayotda tub islohotlarni amalga oshirish yo'li bilan jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh qilish orqali amalga oshiriladi.³

Fuqaro, jamiyat va davlat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga solish, davlat organlari faoliyatini yanada takomillashtirish, muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

¹ И.А.Каримов. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида Тошкент. “Ўзбекистон”-1997 йил. 202-бет.

² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси “Ўзбекистон” нашриёт - матбаа ижодий уйи. 2010 й.

³ Президентимиз И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 21-йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузасидан. Тошкент 2014.й.

Konunchilik asosida davlat boshqaruvining nazariy-huquqiy masalalari boshqaruvni tashkil etish va amalga oshirish amaliyotiga e'tiborni kuchaytirishni, uni qayta tashkil etishning yangi yo'nalishlarni ishlab chiqishi, davlat boshqaruvini takomillashtirishi lozim.

Davlat boshqaruvi O'zbekiston Respublikasi huquq tizimining asosiy tarmoqlaridan biri bo'lib, jamiyat va davlat hayotining turli sohalarida boshqaruv faoliyati bilan bog'liq holda vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solishning asosini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasining barcha sohalarida yuz berayotgan keng ko'lamli islohotlar kabi davlat boshqaruvi sohasidagi islohotlar ham borgan sari chuqurlashib, bozor munosabatlari asosida yangi mustaqil davlatchilikni barpo etish jarayonlari tezlashtirildi.

Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyatiga o'tish davrida davlat boshqaruvini to'g'ri tashkil etish va uni amalga oshirish ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini erkinlashtirish, jamiyat va davlat oldida turgan asosiy vazifalarni ro'yobga chiqarishda katta ahamiyatga egadir.

Davlat boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish olib borilayotgan ma'muriy islohotlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, boshqaruvning mazmun mohiyatini o'zgartirish, uning samaradorligini oshirish, boshqaruv mexanizmni yaratishdan iborat.

Davlat boshqaruvi va uning asosiy prinsiplari; ma'muriy huquq uslubi, tizimi va manbalari; ma'muriy-huquqiy normalar va munosabatlar ma'muriy huquq sub'ektlar ma'muriy huquqiy shakllar va uslublar ma'muriy javobgarlik ma'muriy jarayon va ma'muriy huquqbuzarliklar bo'yicha ish yuritish, shuningdek davlat boshqaruvida qonuniylik va intizomni ta'minlash singari asosiy ma'muriy-huquqiy institutlarga asoslangan.

Bitiruv malakaviy ishining dolzarbliligi: Bitiruv malakaviy ishining mavzusi hozirgi jamiyat taraqqiyoti davrida alohida hususiyatga egadir. Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlar o'ziga xos munosabatlardan biri hisoblanadi. Bitiruv malakaviy ishining izlanish darajasi shundan iboratki, huquqiy munosabatlarni amalga oshirishda turli xil muammolarga va qiyinchiliklarga sabab bo'lgan holatlarni oldini olishdan iboratdir.

Jamiyatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar tobora chuqurlashayotgani sari jamiyatda qonunlarning o'рни va ahamiyati ortib bormoqda chunki, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar faolligi qonun ustuvorligini ko'rsatmoqda. Qonunlar jamiyatimizdagi barcha ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarni tartibga solishda asosiy mezon vazifasini bajaradi.

O'zbekistonning o'z yangilanish taraqqiyoti yo'liga asos qilib olingan etakchi tamoyillaridan biri kuchli ijtimoiy siyosatni amalga oshirishdan iboratdir¹.

¹. "Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси". Ўзбекистон нашриёти матбаа ижодий уйи 2010 йил.

Prezidentimiz aytganidek, Mustaqillik yillarida respublikada halqaro jamiyatda qabul qilingan, inson huquq va erkinliklari ustuvorligidan kelib chiqadigan huquqiy qoidalar va normalarga asoslangan keng huquqiy makon vujudga keltirildi.¹

Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlar ma'muriy huquq fanida o'ziga xos munosabatlar avvalo fuqarolar uchun. SHuning uchun ham inson huquqlari to'g'risidagi g'oyalar rivojlanishini o'rganish va uni tasniflash maqsadga muvofiqdir.

Inson huquqlari to'g'risidagi qonunlar g'oyalar va ta'limotlar hamda huquqiy qarashlar zahirida yaratilgan. O'z o'rnida, turli xil fikrlar, ta'limotlar insonlar o'rtasida o'z huquq va erkinliklarini himoya qilish haqida ta'minlash to'g'risidagi iqtisodiy islohotlarni muvoffaqiyatli amalga oshirishning, ular orqaga qaytmasligining juda muhim sharti va garovidir².

Hozirgi bozor iqtisodiyotining asta-sekinlik bilan rivojlanish bosqichlarida O'zbekistonda davlat yuridik shaxslar va jismoniy shaxslar o'rtasida iqtisodiy madaniy munosabatlar kengayib bormoqda hamda rivojlanmoqda. Bu jarayonlar o'z navbatida bir qator munosabatlarni huquqiy tartibga solishni talab qiladi.

Qonunning ustuvor kuchga ega ekanligi O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan barcha islohotlar tizimining etakchi tamoyil hisoblanadi. Prezidentimiz I.A.Karimov o'z asarida mamlakatimizda yuritilayotgan qonunchilik faoliyati to'g'risida shunday deydi:

“O'tgan davrdagi qonunchilik faoliyatini tahlil qilib va umumlashtirib, mamlakatda qabul qilingan qonun hujjatlarining asosiy turkumlarini ajratib ko'rsatish mumkin, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning huquqiy negizi tashkil etadigan qonunlar. SHuningdek fuqarolarni ijtimoiy himoyalashni mulkdorlar sinfini shakllantirishni, mulkchilikning hamma shakllari teng huquqiy rivojlanish, tadbirkorlik taraqqiy topishi, moliya, soliq va bank siyosati takomillashuvi va boshqalarni ta'minlaydigan qonunlar.”¹

Bitiruv malakaviy ishining o'rganganlik darajasi. Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlar ma'muriy huquq fanida o'ziga xos munosabatlar uning sub'ektlari iqtisodiyot sohasini huquqiy tartibga solinishi davlat boshqaruvida soxalar tizimi fanining maxsus qismining asosiy sohalaridan biri bo'lib xisoblanadi. Mavzuni o'rganishda ma'muriy huquqiy munosabatlarning mazmuni, mohiyati, tuzilishi, huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan huquqiy oqibatlari nazariy jihatdan atroflicha o'rganildi.

¹ I.A.Karimov. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида Тошкент. “Ўзбекистон”-1997 йил. 201-бет.

² I.A.Karimov. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида Тошкент. “Ўзбекистон”-1997 йил. 205-бет.

Bitiruv malakaviy ishining maqsad va vazifalari: Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlar uning o'ziga xos munosabatlari sub'ektlari iqtisodiyot soxasini xuquqiy tartibga solinishi davlat boshqaruvida soxalar tizimi ma'muriy huquqiy munosabatlarning mazmuni, mohiyati, tuzilishi, huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan xuquqiy oqibatlari nazariy jihatdan amaliyot bilan bog'lagan holda atroflicha o'rganiladi.

Ma'muriy huquqiy munosabatdagi ishtirok masalasi o'rganiladi va takliflar beriladi.

Bitiruv malakaviy ishining ob'ekti. Ma'muriy xuquqiy munosabatining to'la huquqli sub'ekti hisoblanadi.

Bitiruv malakaviy ishining predmeti. Ma'muriy xuquq fanining umumiy va maxsus qismida alohida institut sifatida o'rganiladi va huquqiy munosabatlar tizimi soxasi sifatida tashkil etilgan.

Bitiruv malakaviy ishining ilmiy yangiligi. Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlar uning o'ziga xos munosabatlari sub'ektlari iqtisodiyot soxasini xuquqiy tartibga solinishi davlat boshqaruvida soxalar tizimi huquqiy sub'ektlari tizimida tutgan o'rni va ular bilan o'zaro munosabatlaridagi ishtiroki, ishtirok etish shakllari o'rganiladi.

Bozor munosabatining iqtisodiyotini asosini tashkil qiluvchi ma'muriy huquqiy munosabatlarni o'rni va roliga alohida ahamiyat beriladi.

Bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati. Bitiruv malakaviy ishi davlat mansabdor shaxs yuridik shaxslar o'rtasida va jismoniy shaxslar bilan uzluksiz amalga oshiriladigan ma'muriy huquqiy munosabatlardir.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi va xajmi. Bitiruv malakaviy ishi kirish, 2 ta bob, xulosa va adabiyotlar ro'yxatidan iborat bo'lib, ishning hajmi 75 betni tashkil qiladi.

II. bob. Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari

1.1. Boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlarning huquqiy asoslari

Huquqshunos olim YU.N.Starilovning fikricha boshqaruv bu boshqaruv sub'ektining boshqaruv ob'ektiga nisbatan maqsadga muvofiq va doimiy ta'sir etish jarayoni hisoblanadi. Bunda boshqaruv ob'ekti sifatida turli xildagi hodisalar va jarayonlar, inson, jamoa, ijtimoiy

jamoatchilik, mexanizmlar, jarayonlar va boshqalar namoyon bo'lishi mumkin. Boshqaruv sub'ektining ob'ektga nisbatan ta'siri boshqaruv tizimiga bevosita bog'liqdir. Boshqaruv tizimi bu boshqaruv jarayonini ta'minlovchi mexanizm, ya'ni maqsadga muvofiq va kelishilgan holda funktsiyalanuvchi o'zaro bog'liq elementlardir. Boshqaruv jarayonidagi bu elementlar orqaga qaytish prinsipi asosida yagona tizimga birlashadi.

YU.M.Kozlovning fikricha, boshqaruv nimaga yoki kimgadir rahbarlik qilishdir. Lekin bu boshqaruvning to'liq mazmunini ochib bera olmaydi. Birinchi navbatda "rahbarlik qilish" tushunchasini o'zining mazmunini, uning funksional ahamiyatini aniqlab olish lozim bo'ladi.¹

G.V.Atamanchukning fikricha, boshqaruv bu maqsadga muvofiq, ya'ni insonlar tomonidan o'zlarining ijtimoiy hayot faoliyatlariga ongli ravishda, oldindan belgilangan tartibda tashkil etish va tartibga solish ta'siri bo'lib, bevosita yoki maxsus tuzilgan organlar va tuzilmalar orqali amalga oshirilishi mumkin².

Ijtimoiy boshqaruv umumiy boshqaruvning bir ko'rinishi bo'lib, kibernetika fani orqali tadqiq qilinadi. Huquqshunos olim YU.M.Kozlovning fikricha, boshqaruv bu, murakkab tizimga maqsadga muvofiq ta'sir etishdir; tashkil etilgan turli tabiatli tizim funksiyasidir.³

Boshqaruvning o'ziga xos xususiyatlaridan biri bu uning orqaga qaytishga, ya'ni maqsadga muvofiqlikni hisobga olish mexanizmi, buyruq va harakatlar natijasiga ega ekanligidadir. Bu boshqaruv ob'ektining holati va buyruqning ijro etilishi to'g'risidagi axborotlarni olish uchun zarurdir. Qayta aloqa sababli tizimda axborot kanallarining chegaralangan zanjiri vujudga keladi, tashqi muhit o'zgarishlariga qarama-qarshi turuvchi belgilangan butunlikka ega bo'ladi. Qayta aloqa orqali keladigan axborot boshqaruvchiga tizimni tartibga solish, yangi buyruqlarni berish va eskilarini aniqlashtirish imkoniyatini beradi.

Ijtimoiy boshqaruvning mazmuni mohiyati uning o'ziga xos xususiyatlari orqali belgilanadi. YU.M.Kozlov ijtimoiy boshqaruvning ijtimoiy hayotning asosiy omili sifatida uning quyidagi xususiyatlarini ko'rsatib o'tadi.

Ijtimoiy boshqaruv insonlarning birgalikdagi faoliyati mavjud bo'lganida amalga oshirilishi mumkin. Insonlarning birgalikdagi faoliyati, ular o'rtasidagi o'zaro aloqalar, umumiy vazifalarni bajarish, umumiy maqsadga erishish o'z-o'zidan mavjud bo'lishi mumkin emas. Boshqaruv insonlarni aynan birgalikda faoliyat yuritishi uchun ularni jamoalarga jipslashtiradi.

¹ . Ю.М.Козловнинг диссертациясидан.

² Г.В.Атаманчукнинг диссертациясидан.

³ Ю.М.Козловнинг диссертациясидан.

Ijtimoiy boshqaruvning asosiy vazifalaridan biri bo'lib insonlarning birgalikdagi faoliyati va ularning o'zaro aloqasini tashkillashtirish hisoblanadi. Bu orqali birgalikdagi faoliyat ishtirokchilarining yakka tartibdagi harakatlari muvofiqlashtiriladi, bunday faoliyatni tartibga soluvchi va uning tabiatidan kelib chiquvchi umumiy funksiyalar bajariladi.

Ijtimoiy boshqaruv insonlar, ya'ni boshqaruv munosabatlari ishtirokchilari irodasining bo'ysinishiga asoslanadi. Chunki ularning munosabatlari ongli-irodali munosabatlardir. Boshqaruvchining irodasi boshqariluvchining irodasiga qaraganda ustundir. Aynan mana shunda ijtimoiy boshqaruvning hokimiyat xususiyatiga ega ekanligi namoyon bo'ladi, ya'ni boshqaruv sub'ekti hokimiyat irodasini shakllantiradi va amalga oshiradi, boshqaruv ob'ekti esa unga bo'ysinadi.

Ijtimoiy boshqaruv uni amalga oshirishning maxsus mexanizmiga muhtojdir. Bu boshqaruv sub'ektlari, ya'ni boshqaruv organlari tariqasida tashkil etilgan ma'lum bir insonlar guruhi tomonidan amalga oshiriladi. Ularning faoliyati o'ziga xos ahamiyatga va maxsus shaklga ega bo'lib, boshqaruv faoliyati hisoblanadi¹.

YU.N.Starilov esa, ijtimoiy boshqaruvning quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatib o'tadi.

Ijtimoiy boshqaruv insonlarni boshqarish bo'lib, insonlar o'zaro munosabatining alohida ko'rinishi hisoblanadi.

Inson ijtimoiy mavjudotdir. Chunki u jamiyatdan tashqarida mavjud bo'la olmaydi. Inson hayotining muhim xususiyatlaridan biri esa, ijtimoiy hayotning turli sohalarida birgalikda ularning faoliyat yuritishi hisoblanadi. Birlashish inson mavjud bo'lishining asosiy vositasidir. Insonlarning jamoasi ma'lum bir tashkilot shakliga ega bo'lib, u harakatlarni muvofiqlashtirish va yo'naltirish, uning a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, ularni umumiy maqsad sari bo'ysundirishda xizmat qiladi.

Boshqaruv sub'ekti ijtimoiy munosabatlarga insonlarning irodasi va ongi orqali ta'sir etadi.

Inson harakati ongli, irodali, maqsadga muvofiq harakatdir. Iroda inson ongini tartibga soluvchi, qo'yilgan maqsadga erishish uchun uning faoliyatini yo'naltiruvchi hislatdir. Birgalikda faoliyat yuritish yagonalikni, harakatlarning tartibga solinganligini, turli insonlar irodasining oldindan kelishilganligini talab etadi. Maqsadning, irodaning birligi mavjud bo'lganida, harakatlarning yagonaligi bo'ladi.

Ijtimoiy boshqaruvning o'ziga xos xususiyati mana shunda, ya'ni u insonlarning irodasiga ta'sir etish orqali amalga oshiriladi. Ma'lum bir insonlar irodasining boshqalar irodasidan ustun turishi, boshqalarning irodasini bo'ysindirish qobiliyatini hokimiyat deb

¹. Ю.Н.Стариков

atashadi. Hokimiyat bu harakatlarni vertikal ierarxik muvofiqlashtirish bo'lib, turli insonlarning harakatlarini ta'minlovchi boshqaruvning muhim va zaruriy vositasi hisoblanadi.

SHu o'rinda ta'kidlab o'tish lozimki, "hokimiyat" va "mulkichilik" tushunchalari bir-biriga juda yaqindir. Mulkichilik mol-mulkdan foydalanish, egalik qilish va tasarruf etish hisoblansa, hokimiyat inson harakatlaridan foydalanish va tasarruf etishdir.

Ijtimoiy boshqaruvning yana bir xususiyati shundaki, boshqariluvchilarning yuqori darajadagi mustaqillikka, irodaning erkinligiga ega bo'lishidir. Ijtimoiy boshqaruvning ob'ekti: insonlar, jamoalar iroda va ongga, o'rab turgan muhitni tahlil qilishga, xulq-atvorning ma'lum bir ko'rinishlarini tanlab olish xususiyatiga egadir.

Ijtimoiy tizimda boshqaruv sub'ektlari va ob'ektlarining birlashishigina emas, balki ularning o'rni va ijtimoiy roli o'zgarib turishi ham ma'lum bir ahamiyatga ega.

Inson tabiati turli-tumandir, u har xil ijtimoiy munosabatlarning ishtirokchisi sifatida namoyon bo'lishi, turli ijtimoiy o'rinni egallashi, texnik vositalarni hamda ayrim hollarda insonlarni boshqarishi mumkin. Ongli, maqsadga muvofiq rahbarlik qilish hamma vaqt ham inson hayotiy faoliyatining barcha tomonlarini qamrab ola olmaydi, balki boshqaruvni normasidan ortiq amalga oshirish insonga zarar keltirishi ham mumkin.

Jamiyatda boshqaruv ob'ektning mustaqilligini inobatga olgan holda amalga oshirilishi lozim bo'ladi. Turli insonlarning boshqaruvdagi mustaqilligi bir xil emas. Lekin hozirgi kunga qadar biron bir boshqaruv sub'ekti inson faoliyatiga to'laligicha ta'sir eta olmagan.

Jamiyatda boshqaruv bilan bir qatorda fan, san'at, turli xildagi jarayonlar mavjudki, inson faoliyatiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Insonlarni boshqarish ongli ravishda amalga oshiriladi. Bu jarayonda maqsad va dasturlar ishlab chiqiladi, ularni amalga oshirish vositalari belgilanadi.

Ijtimoiy boshqaruvning maqsadi sifatida tizimni takomillashtirish, uning sifat xususiyatlarini o'zgartirish, muhitni o'zining ehtiyojlariga moslashtirish namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy boshqaruv insonning axborotni to'plashi va saqlashi hamda uni ijtimoiy tarbiya orqali berishidir. Insonlar ajdodlarning tajribasini mustahkamlash, saqlash va keyingi avlodga berish, yakka tartibdagi tajribani jamoaga qo'llash, uzoq masofaga axborotni tezlik bilan yuborish uchun maxsus vositalarni yaratgan.

Insonlarni boshqarishning turli-tuman ko'rinishlari mavjud bo'lib, u aniq bir shart-sharoitlarda amalga oshiriladi.

Boshqaruv munosabatlari ijtimoiy munosabatlarning bir turi hisoblanadi.

B.N.Gabrichidze o'zining ilmiy ishlarida boshqaruvning ikki ko'rinishini ko'rsatib o'tadi:

a) jamiyatni boshqarish ijtimoiy hayotga yoki uning ko'p yoki ayrim sohalariga ta'sir etish, ijtimoiy ishlarni boshqarish;

b) davlatni boshqarish davlat hayotini davlat olib borayotgan siyosatga moslashtirish maqsadida davlatning yoki uning institutlarini maqsadga muvofiq ta'sir etishidir¹.

Ijtimoiy boshqaruv turli xildagi xususiyatlarga egadir. Ijtimoiy boshqaruv keng ma'noda ijtimoiy aloqalarni tashkil etish tariqasida tushuniladi. Bunday ma'noda, ijtimoiy boshqaruvning vazifa va funksiyalari barcha davlat organlari va vakolatli jamoat birlashmalari tomonidan amalga oshiriladi. Ijtimoiy boshqaruvning ob'ektini butun jamiyat, undagi ijtimoiy aloqalar tashkil etadi.

Ijtimoiy boshqaruv maxsus ma'noga ham ega bo'lishi mumkin, ya'ni u davlat faoliyatining bir ko'rinishi hisoblangan davlat boshqaruvi sifatida namoyon bo'ladi.

Davlat boshqaruvi tushunchasiga turlicha yondoshish mumkin. Ko'pgina hollarda, davlat boshqaruvi qonun chiqarish va odil sudlov faoliyati doirasidan tashqarida bo'lgan davlat va davlat hokimiyat sub'ektlarining faoliyati sifatida namoyon bo'ladi.

Davlat boshqaruvi murakkab harakatchan tizimga ega bo'lib, uning har bir elementi ijtimoiy hayotni tartibga solishda o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Davlat boshqaruviga berilgan barcha ta'riflarda uning asosiy mazmuni davlatning ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan maqsadga muvofiq amaliy ta'sir etishi ko'rsatib o'tilgan.

G.V.Atamanchuk davlat boshqaruvining quyidagi uchta zaruriy belgisini ko'rsatib o'tadi: boshqaruv ta'siri davlat hokimiyati kuchiga tayanadi, davlat boshqaruvining jamiyatdagi barcha sohalarini qamrab olishi, tizimlilik.

YU.N.Starilovning fikricha, davlat boshqaruvi ijro hokimiyatini amalga oshirish maqsadida tashkil etiladi. Tashkiliy nuqtai nazardan, davlat boshqaruvi boshqaruv sub'ektining boshqaruv ob'ektiga nisbatan hokimiyat ta'siri hisoblanadi. YAnada aniqlashtiradigan bo'lsak, davlat boshqaruvi bu qonun asosida va uni amalga oshirish maqsadida turli sohalarda davlat boshqaruvi funksiyalarini amalga oshiruvchi ijro hokimiyati organlarining maqsadga muvofiq tashkil etilgan, qonunosti, ijrochilik farmoyish berish va tartibga solishga qaratilgan faoliyatidir².

YU.M.Kozlovning ko'rsatishicha, davlat boshqaruvi har qanday davlat faoliyati singari qaror qabul qilish, uni ijro etish va uning ijrosi ustidan kontrolni amalga oshirishdan iboratdir³.

Davlat boshqaruvi, Gabrichidze B.N.ning fikricha, bu davlat nomidan va davlat ko'rsatmasiga binoan amalga oshiriladigan boshqaruv, ya'ni fuqarolik jamiyatini iqtisodiy va

¹ Б.Н.Габричидзе диссертациясидан.

² Ю.Н.Стариловнинг диссертациясидан.

³ Ю.М.Козловнинг диссертациясидан.

ijtimoiy rivojlantirish, inson va fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini muhofaza qilish, huquqiy va demokratik davlatni mustahkamlash sohalarida amalga oshiriladigan ijrochilik va farmoyish berish faoliyatidir.

Davlat boshqaruvi keng ma'noda davlatning tartibga solish faoliyati hisoblanib, maxsus sub'ektlarning ijtimoiy munosabatlarga ta'sir etishidir. Tor ma'noda esa, davlat boshqaruvi bu ma'muriy, ya'ni davlat hokimiyati ijro organlarining respublika va ma'muriy-hududiy bo'linmalar doirasidagi faoliyatidir.

Davlat boshqaruvi mazmuni mohiyatini yoritib berishda uning o'ziga xos xususiyatlarini ham ko'rsatib o'tish lozim. Davlat boshqaruvi quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga egadir.

Davlat boshqaruvi ijro hokimiyatini amalga oshirishga qaratilgan hamda qonun chiqarish va odil sudlov faoliyatidan shakli, uslublari va mazmuniga ko'ra ajralib turadigan alohida faoliyat turi hisoblanadi. Davlat boshqaruvi bu qonunlar va boshqa normativ hujjatlarni qo'llash bo'yicha olib boriladigan ijrochilik va farmoyish berish faoliyatidir; davlat boshqaruvi huquqni qo'llash bilan bir vaqtda ma'muriy huquq ijodkorligi faoliyatini amalga oshiradi. Davlat boshqaruvi organlari huquq ijodkorligi shunda namoyon bo'ladiki, ular vakolat doirasida boshqa huquq sub'ektlari uchun majburiy bo'lgan xulq-atvor qoidalarini ishlab chiqadilar va tasdiqlaydilar, ularning bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradilar, ma'muriy yurisdiksiyaviy faoliyatni yuritadilar davlat boshqaruvi qonunlarni ijro etish, shuningdek, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish zarurati vujudga kelgan hamma joyda amalga oshiriladi. Davlat boshqaruvi davlat va jamiyat hayotining muhim sohalarida xo'jalik iqtisodiy qurilish, ijtimoiy madaniy va ma'muriy siyosiy sohalarda amalga oshiriladi. Davlat boshqaruvi nafaqat davlatga qarashli bo'lgan ob'ektlarni, balki nodavlat notijorat va boshqa tashkilotlarni ham qamrab oladi davlat boshqaruvi bu ijro hokimiyati funksiyalanishining ob'ektiv qonuniyatlariga asoslangan va davlat manfaatlarini, fuqarolar huquqlari va erkinliklarini, jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan doimiy va rejali faoliyatdir. Davlat boshqaruvi jarayonida davlat vazifalari va funksiyalari amalga oshiriladi. Davlat boshqaruvi davlat tomonidan tuziladigan va yagona davlat boshqaruvi organlari tizimini tashkil etadigan ijro hokimiyati organlari tomonidan amalga oshiriladi. Davlat nomidan va davlat ko'rsatmasiga binoan harakat qiladigan ushbu organlar davlat hokimiyat xususiyatiga ega bo'lgan vakolatlarga ega bo'ladilar va kompetensiya doirasida faoliyat yuritadilar.

Davlat boshqaruvi qonuniylik prinsipiga amal qiladi ya'ni ijro hokimiyati organlarining faoliyati qonunlarga va boshqa normativ hujjatlarga asoslanadi. Boshqaruv faoliyati davlat organlari tomonidan faqatgina ularga berilgan vakolat doirasidagina amalga oshiriladi; davlat boshqaruvi vertikal va gorizontal aloqalar va munosabatlar asosida tashkil etiladi. Boshqaruv jarayonida eng ko'p tarqalgan munosabatlar vertikal bo'lib, boshqaruv sub'ektlarining ma'muriy

va intizomiy bo'ysunuvi asosida vujudga keladi. Oxirgi vaqtlarda boshqaruv jarayonida boshqaruv sub'ektlarining tengligiga asoslangan yangi shakldagi gorizontal munosabatlarning vujudga kelishini ham kuzatish mumkin.

Davlat boshqaruvi tashkil etish prinsipiga asoslanadi, ya'ni unga butun boshqaruv mexanizmining maqsadga muvofiq va doimiy funksiyalanishini ta'minlovchi xilma xil shakllar xosdir. Davlat boshqaruvi organlarining tashkillashtirish faoliyati ham tashqi, ham ichki ma'muriy funksiyalarni ijro etishni o'z ichiga oladi; davlat boshqaruvi yurisdiksiyaviy xususiyatga ega bo'lgan vakolatlarni ham o'z ichiga oladi, ya'ni ijro hokimiyati organlari tomonidan "majburlovchi" boshqaruvni amalga oshirishning ma'muriy tartibini ta'minlaydi.

Davlat boshqaruvi davlat faoliyatining bir ko'rinishi hisoblanar ekan, unga davlat funksiyalari xos bo'lib hisoblanadi. Lekin shu bilan birga, boshqaruvning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiquvchi funksiyalar ham mavjuddir.

Boshqaruv funksiyalari bu boshqaruv sub'ektlarining boshqaruv ob'ektiga nisbatan aniq yo'naltirilgan ta'sir etishi hisoblanadi.

Boshqaruv funksiyalari aniq mazmunga ega bo'lib, boshqaruvning uslublari va shakllari yordamida amalga oshiriladi.

Farmoyish berish funksiyasi, ya'ni davlat organlari vakolatlarini va mansab majburiyatlarini amalga oshirish, davlat faoliyatining belgilangan tartibini ta'minlash bo'yicha vujudga keladigan boshqaruv munosabatlarini kundalik tartibga solishdir. Farmoyish berish bu rahbar davlat xizmatchilari tomonidan tegishli ko'rsatmalarni berishdir.

Jamiyatda qonuniylik va huquqiy tartibot tantana qilmasa, shaxsning huquq va erkinliklari qat'iy intizom, ichki uyushqoqlik va mas'uliyat jihatidan ustuvor bo'lmasa, qonunlar va milliy an'analar, urf-odatlar, umuminsoniy qadriyatlar hurmat qilinmasa, demokratik huquqiy davlatni barpo etib bo'lmaydi.

Demokratik huquqiy davlatning eng muhim belgilaridan biri barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, Konstitutsiya va qonunlarning ustunligini ta'minlashdir. Konstitutsiya va qonunlarning ustuvorligi ijtimoiy hayotning barcha sohalarida qonunning qat'iyan hukmronligini, hech kim, hech bir davlat organi, mansabdor shaxs, fuqaro qonunga bo'ysinish majburiyatidan holi bo'lishi mumkin emasligini anglatadi. Asosiy ijtimoiy, eng avvalo iqtisodiy va siyosiy munosabatlar faqat qonun yo'li bilan tartibga solinadi, uning barcha ishtirokchilari esa hech bir istisnosiz huquq normalarini buzganlik uchun huquqiy javobgarlikka tortiladi.

Konstitutsiya va qonunlarning pirovard maqsadi inson, uning huquq va erkinliklarini ta'minlashdan iborat bo'lmog'i lozim. Zotan ulug' bobokalonimiz Amir Temur ta'kidlaganidek, "Qaerda qonun hukmronlik qilsa, shu erda erkinlik bo'ladi".

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov O‘zbekistonda yangi jamiyat qurish va bozor iqtisodiyotiga o‘tish uchun barcha kishilarning qonunga amal qilishini muhim prinsip deb hisoblab, o‘zining “Qonun va adolat ustuvorligining hayotbaxsh manbai” nutqida: “Qonun, yana bir bor qonun kattayu kichik, jinsidan, millati, e’tiqodi va mansabidan qat’i nazar, barchamiz uchun ustuvor bo‘lmog‘i darkor!”, - deb ko‘rsatadi¹.

Qonuniylikning yagonaligi prinsipi. Bu prinsip O‘zbekiston Respublikasi hududida qonunlar bir xilda qo‘llanilishini, barcha fuqarolarning qonun oldida tengligini anglatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-moddasiga binoan O‘zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo‘lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e’tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat’i nazar, qonun oldida tengdirlar¹.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, ijtimoiy-siyosiy hayotning barcha jabhalarini demokratlashtirish yo‘liga o‘tdi. Jahon tajribasidan ma’lumki, insonning asosiy huquq hamda erkinliklarini qat’iy himoya qilmasdan va uni amalda ta’minlamasdan turib, jamiyatni demokratlashtirish mumkin emas.

Inson huquqlarini tushunib etish uchun nihoyatda muhim bo‘lgan odamlarning tabiiy tengligi g‘oyalari qadim yunon mutafakkirlari Protagor, Antifont, Likofron va qadim Xitoy donishmandi Konfutsiy siyosiy hamda huquqiy ta’limotlarida ilgari surilgan. Huquq sub’ekti va qonun oldidagi tenglik tushunchalarini ishlab chiqishdagi xizmatlar qadimgi Rim huquqshunoslariga tegishli. Sitseron “Hamma qonun ta’siri ostida bo‘lishi kerak”, deb ta’kidlagan edi.

O‘zbekiston Respublikasida qonunning yagonaligi va barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi.

Davlat boshqaruvining xalq manfaatlari yo‘lida amalga oshirilishi prinsipi. Konstitutsiyaning 7-moddasiga binoan xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir. O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko‘zlab va O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda uning asosida qabul qilingan qonunlar vakolat bergan idoralar tomonidangina amalga oshiriladi.²

Huquqiy demokratik davlatlarning olib boradigan siyosatlarini xalqning xohish-irodasi belgilab berishi lozim. Siyosat inson va jamiyatning farovonligini, O‘zbekistondagi barcha fuqarolarning farovon turmushini ta’minlashga qaratilgan bo‘lishi kerak. Davlat o‘z faoliyatini inson va jamiyat farovonligini ko‘zlab, ijtimoiy adolat va qonuniylik prinsiplari asosida amalga oshiradi.

¹Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси “Ўзбекистон” нашриёт - матбаа ижодий уйи. 2010 й.

² Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 32-моддаси.

Davlat boshqaruvida xalqning ishtiroki prinsipi. O'zbekiston Respublikasida qonuniylikni ta'minlashda va huquqiy tartibotni mustahkamlashda keng omma ishtirok etadi. Bu holatni O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining bir necha moddalarida ko'rishimiz mumkin. Konstitutsiyaning 9-moddasiga binoan jamiyat va davlat hayotining eng muhim masalalari xalq muhokamasiga taqdim etiladi, umumiy ovozga qo'yiladi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish tizimini bosqichma bosqich shakllantirish mamlakatimizda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirishning muhim omilidir. "Kuchli davlatdan - kuchli fuqarolik jamiyati sari" degan siyosiy konsepsiyaning asl mohiyati jamiyatni boshqarishda asta-sekin nodavlat tashkilotlari va fuqarolarning ishtirok etishini tobora kengaytirishda ko'rinadi. Barcha demokratik davlatlarda bo'lgani kabi bizning davlatimizda ham jamiyat hayotida nodavlat va jamoat tizimlarining mavqei oshib bormoqda.

Davlat boshqaruvining aholi madaniy darajasi bilan bog'liqligi prinsipi. Qonuniylik aholi madaniy darajasi bilan, davlat organlari, jamoat birlashmalari, mansabdor shaxslar va fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati bilan bog'liq bo'ladi.

"Huquqiy tarbiyani yaxshilash, aholining huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o'rganish ishini yaxshilash haqida"gi Farmoniga ko'ra huquqiy demokratik davlat qurilishi, qonunchilikni mustahkamlash va ijtimoiy adolat qaror topishini ta'minlash, ma'naviy va madaniy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, amalga oshirilayotgan islohotlarni yangi mazmun bilan boyitish, aholining huquqiy bilimi va ongini yuksaltirish, jamiyatni siyosiy faolligini oshirish, huquqshunos kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish va jamoatchilik fikrini o'rganish borasidagi ishlarni yaxshilash maqsadida¹.

Davlat boshqaruvi demokratik tartiblarga bo'ysinishni talab qiladi, demokratik tartiblar, o'z navbatida, qonuniylikni mustahkamlash va rivojlantirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga binoan O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Demokratik huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinadi.

Ba'zi bir huquqshunos olimlar davlat boshqaruvining asosiy prinsiplari bilan bir qatorda, tashkiliy prinsiplarni ham ko'rsatib o'tishadi. Masalan, X.R.Alimov o'zining ilmiy ishlarida, davlat boshqaruvining quyidagi tashkiliy prinsiplarini yoritib beradi.

^{1 1} Президентимиз И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 21-йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузасидан. Тошкент 2014.й.

Funksiya va vakolatlarni taqsimlash prinsipi. Bu prinsip orqali davlat boshqaruv organlari o'rtasida vakolatlar hamda funksiyalar taqsimlanadi. Har bir davlat organi, shu jumladan davlat boshqaruvi organlari o'zlarining oldida turgan maqsad va vazifalarni amalga oshirish uchun, o'zining quyi tuzilmasi o'rtasida vakolatlarni taqsimlashi lozim.

Boshqaruvda sohaviylik va hududiylikni inobatga olish prinsipi. Bu prinsip davlat boshqaruvi qaysi sohada va qanday shaxslar doirasi bo'yicha amalga oshirilishini belgilab beradi.

Kollegiallik prinsipi. Amaldagi qonun hujjatlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har bir davlat boshqaruvi organida yakka tartibda amalga oshiriladigan boshqaruv bilan bir vaqtda, kollegial boshqaruv ham mavjuddir. Davlat boshqaruvining deyarli barchasida turli ko'rinishdagi kengash va hay'atlar tuziladi. Kengash va hay'atlar tomonidan amalga oshiriladigan boshqaruv kollegial boshqaruv hisoblanadi.

Ma'muriy huquq davlat boshqaruvini tashkil etish va amalga oshirish jarayonidagi ijtimoiy munosabatlarni, ya'ni davlat organlarining ijro etish va farmoyish berish faoliyatida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi.

Davlat boshqaruvi o'z mohiyatiga ko'ra ijtimoiy hayotning eng muhim tomonlarini qamrab oladi. Bu jarayonda xo'jalik tashkilotchilik, ijtimoiy madaniy ishlar amalga oshiriladi, mamuriy-siyosiy masalalar hal qilinadi.

Davlat boshqaruvi sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish munosabatlarning barcha ishtirokchilari uchun majburiy bo'lgan xulq-atvor qoidalarini ma'muriy huquq normalarida mutsahkamlash yo'li bilan amalga oshiriladi. Bunday qoidalarni o'rnatish orqali, davlat boshqaruvi va u bilan bog'liq bo'lgan munosabatlarda vujudga keladigan funksiyalarni amalga oshirishning muayyan huquqiy tartibini yaratadi.

Davlat boshqaruvi organlarining ijro etish va farmoyish berish faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan tadbirlarning deyarli barchasi ma'muriy huquq normalari yordamida amalga oshiriladi.

Ma'muriy huquq normalari davlat huquqi normalaridan kelib chiqqan holda, avvalo davlat boshqaruviga xos bo'lgan xususiyatlarni va uning boshqa davlat faoliyati turlari bilan o'zaro munosabatini, shuningdek, davlat boshqaruvi prinsiplarini mustahkamlaydi.

Ma'muriy huquq davlat huquqi normalarini yanada aniqlashtirib va to'ldirib, fuqarolarning ko'pgina hukuk va majburiyatlarini, ularning boshqaruv organlari orqali amalga oshirish mexanizmini hamda bu huquqlarni har kanday buzilishlardan himoya qilishni belgilaydi.

Ma'muriy huquq davlat organlarini tashkil etish, qayta tashkil etish va tugatish tartibini, uning vazifa va maqsadlarini, vakolatlari hamda huquqiy maqomining boshqa tomonlarini, tuzilishi va faoliyat jarayonini belgilab beradi.

Ma'muriy huquq ma'lum bir ijtimoiy munosabatlar guruhini tartibga solib turadi..

Ma'muriy huquq olimlarining aksariyati, ma'muriy huquqning davlat boshqaruvi jarayonida vujudga keladigan quyidagi ijtimoiy munosabatlar guruhini kiritadi.

Tashkiliy jihatdan biri ikkinchisiga bo'ysinadigan davlat boshqaruvi organlari o'rtasidagi munosabatlar masalan, vazirlik va davlat qo'mitalarining ularga bo'ysingan boshqarma va bo'limlari o'rtasida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlar.

Bir-biriga bo'ysinmaydigan davlat boshqaruvi organlari o'rtasidagi munosabatlar masalan, ikki vazirlik, vazirlik va davlat qo'mitasi o'rtasida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlar.

Davlat boshqaruvi organlari va ularga bo'ysinadigan korxona, muassasa va tashkilotlar o'rtasidagi munosabatlar.

Davlat boshqaruvi organlari va jamoat birlashmalari o'rtasidagi munosabatlar.

Davlat boshqaruvi organlari va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlar.

Huquq tizimida huquq tarmoqlariga ajratishning asoslaridan yana biri bu huquqiy tartibga solish uslubidir.

Har bir huquq tarmog'ining huquqiy tartibga solish o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lganligi sababli, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish uslubi ham o'ziga xos bo'lishini belgilaydi.

Huquqiy tartibga solish uslubi jamiyatdagi mavjud munosabatlarga huquq ta'sirida qo'llaniladigan usul, vosita va yo'llar yig'indisidan iboratdir. Huquqiy tartibga solish uslubi uzoq tarixiy jarayonda shakllangan bo'lib, davlat undan huquq normalarini yaratishda va ijtimoiy munosabatlar ishtirokchilari o'rtasidagi aloqalarni tartibga solishda foydalanadi.

Huquqning har qanday tarmog'i huquqning o'z tabiatida joylashgan ijtimoiy munosabatlarga huquqiy ta'sir etishning uch uslubidan foydalanadi, bular: yozma buyruq, ko'rsatma; man etish, taqiqlash; ruxsat berish.

Yozma buyruq, ko'rsatma huquq normasida nazarda tutilgan sharoitlarda bu harakatni amalga oshirish, ya'ni boshqacha emas, balki aynan shunday harakat qilish uchun to'g'ridan-to'g'ri yuridik majburiyatni zimmaga yuklash. Man etish, taqiqlash amalda bu ham ko'rsatma, ammo u teskari, ya'ni huquq normasida nazarda tutilgan sharoitlarda bu harakatlarni amalga oshirmaslik bo'yicha yuridik majburiyatni zimmaga yuklashdir. Ruxsat berish huquq normasida nazarda tutilgan sharoitlarda bu harakatlarni o'z xohishi bo'yicha amalga oshirish uchun yuridik ruxsat berilishidir.

Ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishning ko'rsatilgan uslublaridan huquqni bu tarmog'ining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, foydalaniladi.

Ma'muriy huquqiy tartibga solishga davlat organi yoki mansabdor shaxs tomonidan chiqariladigan ko'rsatmalarga xosdir. Ma'muriy munosabatlarning boshqa tomoni bu ko'rsatmaga bo'ysinishga majbur. Bu shuni anglatadiki, davlat organining hokimiyat ko'rsatmalari yordamida davlat amalda o'zining boshqaruv faoliyati sohasidagi vakolatlarini amalga oshiradi.

Davlat boshqaruvi jarayonida vujudga keladigan munosabatlar bilan ob'ektiv belgilangan ichki tuzilishi, ma'muriy huquqiy normalarning muayyan izchillikda birlashishi va joylashishini tushunish lozim¹.

Ma'muriy huquqiy normalar ma'muriy huquq tizimining boshlang'ich elementi bo'lib, davlat tomonidan o'rnatiladigan yoki tasdiqlanadigan hamda ma'muriy huquqiy munosabatlar ishtirokchilarining xulq-atvorini belgilab beradigan qoidalaridir.

Ma'muriy huquqiy institutlar ma'muriy huquq fani tizimining alohida guruhi bo'lib, u ijtimoiy munosabatlarning muayyan turini tartibga soladi. Ma'muriy huquqiy institutlar ma'muriy-huquqiy normalarning uncha katta bo'lmagan barqaror guruhi bo'lib, ijtimoiy munosabatlarning ma'lum bir turini tartibga solishga qaratiladi. Ma'muriy huquq tarmog'i o'z ichiga qator institutlarni oladi va ular tarmoqning tarkibiy qismi, bo'lagi sifatida namoyon bo'ladi. ular muayyan mustaqillik xususiyatiga ega. Ma'muriy huquqiy institutlar ma'lum darajada mustaqil ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi;

Masalan, davlat boshqaruvining o'ziga xos xususiyatlari, davlat boshqaruvi prinsiplari, davlat boshqaruvi funksiyalari singari ma'muriy-huquqiy institutlar o'zining yaqinligiga qarab yagona bo'limga birlashgan.

Iqtisodiyot sohalarini boshqarish sanoat, qishloq va suv xo'jaligi, qurilish, transport, aloqa, yo'l xo'jaligi, xizmat ko'rsatish sohalari ijtimoiy madaniy sohalarni boshqarish ta'lim, fan, madaniyat, jismoniy tarbiya va sport, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish.

Ma'muriy siyosiy faoliyat sohasini boshqarish mudofaa, davlat xavfsizligi, ichki ishlar, tashqi ishlar, adliya tarmoqlararo boshqa sohalarni boshqarish tabiatni muhofaza qilish, moliya va kredit tizimi, tashqi iqtisodiy faoliyat, davlat statistikasi, davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish, standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish.

Ma'muriy huquqiy normalar ko'p sonli huquqiy hujjatlarda mustahkamlangan. Huquq manbalari huquqiy normalar ifodasining tashqi shakllari, huquq mavjud bo'lishining shakllari hisoblanadi.

Respublikamizda mulkchilikning xilma-xil shakllarini vujudga keltirish va shart-sharoitlar yaratib berish, korxona, muassasa va tashkilotlar o'rtasida raqobatni avj oldirish,

¹Маъмурий ҳуқуқ маҳсус қисм. Тошкент. 2009 й.

boshqarishning oldingi uslubidan butunlay voz kechish, iqtisodiy omil va vositalarni keng joriy etish bozor munosabatlarining tub negizidir. Bu jarayonda davlat boshqaruvi faoliyatini tartibga soluvchi bir qator qonun hujjatlari qabul qilindi. Bu qonunchilikning asosini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi tashkil etadi.

O‘zbekistonda davlatni boshqarish shakli respublikadir. Respublika xalq hokimiyati demakdir. Respublika eng asosiy umuminsoniy huquqiy boyliklardan biri. Boshqaruvning respublika shakli davlat idoralari vakolatlarini aniq belgilab berishni, qonun chiqaruvchi va ijroiya organlarining saylab qo‘yilishini anglatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov ko‘rsatib o‘tganidek: “Davlatning faol islohotchilik mavqeida butun diqqat-e’tiborni iqtisodiyotni sog‘lomlashtirish muammolarini birinchi navbatda hal etishga, qonuniylik va huquq tartibotga rioya qilishga, eski iqtisodiy munosabatlarni bozor munosabatlarga aylantirishga qaratish ijtimoiy barqarorlik uchun mustahkam negizni vujudga keltiradi”.

O‘zbekiston ijtimoiy adolat jamiyatidir. Kuchli ijtimoiy siyosat adolatli jamiyat va demokratik davlat barpo etishning asosiy mezonidir.

Ma’muriy huquqning asosiy manbalaridan yana biri bu 1994 yil 22 sentyabrda qabul qilingan va 1995 yil 1 apreldan kuchga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksidir. Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi qonun hujjatlari inson va jamiyat farovonligi yo‘lida fuqarolarning huquq va erkinliklarini, mulkni, davlat va jamoat tartibini, tabiiy muhitni muhofaza qilishni, ijtimoiy adolat va qonuniylikni ta’minlashni, ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlarning o‘z vaqtida va ob’ektiv ko‘rib chiqilishini, shuningdek, bunday huquqbuzarliklarning oldini olishni, fuqarolarni O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etish ruhida tarbiyalashni o‘z oldiga vazifa qilib qo‘yadi. Bu vazifalarni amalga oshirish uchun Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks qanday harakat yoki harakatsizlik ma’muriy huquqbuzarlik hisoblanishini, ma’muriy huquqbuzarlikni sodir etgan shaxsga nisbatan qaysi organ tomonidan qay tartibda qanaqa ma’muriy jazo qo‘llanilishi va ijro etilishini belgilaydi.

1.2. Ma'muriy huquqiy munosabatlarning sub'ektlari

Ma'muriy huquqiy normalar davlat boshqaruvi sohasida vujudga keladigan turli mazmundagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi. Davlat organlarida xizmatni o'tash tartibini belgilovchi normalar, davlat boshqaruvida qonuniylik va intizomni ta'minlashga qaratilgan normalar, ma'muriy huquq sub'ektlarining huquqiy maqomini belgilab beruvchi normalar yoki ma'muriy javobgarlikni belgilovchi normalardir.

Ma'muriy huquqiy normalarning vaqt bo'yicha harakatlanishi normalarning vaqt bo'yicha harakatlanishi norma qonun yoki boshqa normativ hujjatning yuridik kuchga kirishi yoki uni yo'qotish vaqtini anglatadi.

Normativ hujjatlar: a) qonun yoki boshqa normativ hujjatda ko'rsatib o'tilgan muddatda; b) matbuotda e'lon qilingan vaqtdan boshlab; v) aksariyat normalar 10 kunlik muddat o'tishi bilan yuridik kuchga ega bo'lib, normalarni harakatga keltiradi.

Normativ hujjatlar o'zining yuridik kuchini quyidagi holatlarda to'xtatadi: a) normativ hujjatning amal qilishi belgilangan muddat o'tishi bilan; b) vakolatli davlat organining normativ hujjatni bekor qilish to'g'risidagi qarorining chiqarilishi; v) yangi hujjatning qabul qilinishi bilan eskisini bekor qilish.

Normativ hujjatlar o'zining yuridik kuchini yo'qotishi bilan, undagi normalarning harakati ham to'xtaydi.¹

Normalarning kuchga kirishi va amalda bo'lishini aniq belgilash muhim ahamiyatga egadir. Chunki ular belgilangan vaqtdan boshlab so'zsiz bajarilishi lozim bo'ladi.

Ma'muriy huquqiy normalar vaqt bo'yicha harakatlanishida orqaga qaytish kuchiga ega bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi MJTKning 9-moddasi "Ma'muriy huquqbuzarlik uchun javobgarlikni engillashtiruvchi yoki bekor qiluvchi hujjatlar orqaga qaytish kuchiga egadir, ya'ni ushbu hujjatlar chiqqunga qadar sodir etilgan huquqbuzarlik hollariga ham taalluqlidir. Ma'muriy huquqbuzarlik uchun javobgarlikni belgilovchi yoki javobgarlikni kuchaytiruvchi hujjatlar esa orqaga qaytish kuchiga ega bo'lmaydi",¹

Ma'muriy huquqiy normalarning makonda harakatlanishi. Ma'muriy huquqiy normalarni o'zida ifoda etgan normativ hujjatlar butun respublika hududida harakatda bo'ladi. Lekin ba'zi bir normalarning makon bo'yicha harakatlanishi doirasi aniq belgilangan bo'lishi mumkin. Masalan, qonunlar butun respublika miqyosida harakatda bo'lsa, mahalliy hokimiyat

¹Маъмурий ҳуқуқ махсус қисм. Тошкент. 2009. й.

¹ Узбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тугрисидаги кодекси. Тошкент. Адолат. 2011. й.

organlarining normativ hujjatlari ma'lum bir hududlarda viloyat, tuman, shahar miqyosida harakatda bo'ladi. Bundan tashqari, korxona, muassasa yoki tashkilotlar doirasida harakatda bo'luvchi normalar ham mavjud.

Ayrim hollarda ma'muriy huquqiy normalar davlatlararo miqyoslarda amal qilishi mumkin. Bu normalar ikki tomonlama bitimlarga muvofiq bir necha davlatlar hududida yuridik kuchga ega bo'ladi.

Ma'muriy huquqiy normalarning shaxslar doirasi bo'yicha harakatlanishi. Huquqiy normalarning asosiy vazifasi bo'lib ular tomonidan tartibga solinishi lozim bo'lgan ijtimoiy munosabatlar, shuningdek, munosabat sub'ektlarining doirasini aniqlab berish hisoblanadi. Ma'muriy huquqiy normalarning shaxslar doirasi bo'yicha harakati, ularning egallab turgan maqomiga bog'liq bo'ladi.

Masalan, O'zbekiston Respublikasining qonunlari barcha fuqarolarga nisbatan tatbiq qilinishi mumkin. Lekin qonunlardagi normalarning ayrimlari xorijiy fuqarolarga yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi. masalan, saylash huquqi yoki harbiy xizmatni o'tash majburiyati yuridik shaxslarning huquqiy maqomini belgilovchi normalar fuqarolarga nisbatan tatbiq etilmaydi. Huquqbuzarlikni sodir etgan shaxsga nisbatangina javobgarlik normalari harakatga kelishi mumkin.

Har qanday huquq tarmog'i normasi singari ma'muriy huquqiy normalar ham vaqt bo'yicha, makon va shaxslar doirasi bo'yicha harakatda bo'ladi.

Ma'muriy huquqiy normalarning vaqt bo'yicha harakatlanishi normativ hujjatning yuridik kuchiga, makon bo'yicha harakati uni o'rnatgan davlat organining tutgan o'rniga, shaxslar doirasi bo'yicha harakati esa shaxsning maqomiga bog'liq bo'ladi.

Huquqiy normalar o'z vazifa va funksiyalarini huquqiy munosabatlar orqali amalga oshiradi. Huquqiy munosabatlar o'zaro sub'ektiv huquq va majburiyatlar bilan bog'liq bo'lgan shaxslar o'rtasida, huquq normalari va muayyan yuridik faktlar asosida vujudga keladigan aloqalardir.

Huquqiy munosabat tomonlar o'rtasidagi aloqadorlikni aks ettirishdir. Munosabat tomonlari bir-biri oldida tegishli sub'ektiv huquq va majburiyatlarni o'taydilar. Tomonlarning huquq va majburiyatlari bir-biri bilan o'zaro mutanosib tarzda bog'liq bo'lib, ya'ni bir tomonning huquqiga ikkinchi tomonning majburiyati yoki ikkinchi tomonning huquqi birinchi tomonning majburiyatiga muvofiq keladi.

Davlat boshqaruvini tashkil etish va amalga oshirish jarayonida vujudga keladigan huquqiy munosabatlarga boshqa barcha huquqiy munosabatlar singari umumiy xususiyatlar xosdir.

Davlat boshqaruvi jarayonida turli-tuman munosabatlar vujudga kelib, turli huquq tarmoqlari bilan tartibga solinadi.

Davlat boshqaruvi sohasidagi aksariyat huquqiy munosabatlar Konstitutsiyaviy, ma'muriy, mehnat, moliya va boshqa huquq tarmoqlarining normalari asosida vujudga keladi. munosabatlar o'rtasida ma'muriy huquqiy munosabatlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Ma'muriy huquqiy munosabatlar bu ma'muriy huquq normalari asosida vujudga keladigan munosabatlardir.

Ma'muriy huquqiy munosabatlar o'zining tuzilishiga ko'ra, munosabat sub'ekti, ob'ekti va mazmuniga ega.

Ma'muriy huquqiy munosabatlarning sub'ekti bo'lib, unda ishtirok etuvchi tomonlar, ya'ni boshqaruv jarayonida ma'lum bir vakolatga ega bo'lgan davlat boshqaruv organlari, mansabdor shaxslar yoki boshqacha ma'muriy-huquqiy maqomga ega bo'lgan shaxslar fuqarolar, jamoat birlashmalari hisoblanadi.

Ma'muriy huquqiy munosabatlarning ob'ekti bo'lib esa, ma'muriy huquq sub'ektlarining harakatlari qarorlari ularning ijobiy yoki salbiy xulq-atvori hisoblanadi. **“Ob’ekt”** so'zi lotincha so'zdan olingan bo'lib, “mavzu” degan ma'noni anglatadi. Har qanday huquqiy munosabat ma'lum bir jarayonlarni tartibga solishga qaratilgan muayyan bir vazifani bajaradi. SHu sababli ob'ektsiz huquqiy munosabat bo'lishi mumkin emas.

Ko'pgina huquqshunos olimlarning fikricha, ma'muriy huquqiy munosabatlarning ob'ektini yagona, ya'ni davlat boshqaruvini tashkil etish va amalga oshirish jarayonidagi ma'muriy huquq sub'ektlarining hatti-harakatlari tashkil etadi.

Ma'muriy huquqiy munosabatlarning mazmunini ma'muriy huquq sub'ektlarining huquqlari, majburiyatlari, javobgarligi, taqiqlar, cheklovlar tashkil etadi.

Ma'muriy huquqiy munosabatlar keng tarqalgan konsepsiyalardan biri quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

- a) bu munosabatlar davlat boshqaruvi sohasida vujudga keladi;
- b) bu munosabatlarda hamma vaqt davlat boshqaruvi organi ishtirok etadi;
- c) bu bo'ysinuvga asoslangan munosabatlar bo'lib, unda ishtirok etuvchi tomonlar yuridik jihatdan teng emas.¹

Ma'muriy huquqiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlaridan iborat bo'lishi mumkin.

Bu munosabatlar davlat boshqaruvi jarayonida vujudga keladi bu munosabatlarning majburiy sub'ekti bo'lib davlat nomidan ommaviy huquqiy manfaatlarni ko'zlab harakat qiluvchi davlat boshqaruvi organlari hisoblanadi.

¹Маъмурий ҳуқуқ умумий қисм.Тошкент.2008.й.

Bu munosabatlar hokimiyat bo'ysinuv va tomonlarning yuridik teng emasligi bilan tavsiflanadi.

Bu munosabatlar ommaviy yoki individul manfaatlarni qondirish maqsadida boshqaruv vazifalari va funksiyalarini amalga oshirish bo'yicha vujudga keladi.

Bu munosabatlar tashkillashtirish xususiyatiga ega, ya'ni ular davlat boshqaruvining boshqaruv ob'ektiga tashkilotchilik ta'siri doirasida vujudga keladi;

Bu munosabatlar qonuniylikni ta'minlashning alohida huquqiy tartibi va o'zining huquqiy himoyasi bilan ajralib turadi.

Alimov X.R.ning ko'rsatishicha, ma'muriy huquqiy munosabatlar quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin:

a) ma'muriy-huquqiy munosabatlar davlat boshqaruvini tashkil etish va amalga oshirish jarayonida vujudga keladi;

b) ma'muriy-huquqiy munosabatlarning bir tomonida hamma vaqt davlat organi, mansabdor shaxs yoki boshqaruv huquqiga ega bo'lgan jamoat birlashmasi ishtirok etadi;

c) ma'muriy-huquqiy munosabatlar bir tomonning xohishi bilan vujudga kelib, ikkinchi tomonning roziligini talab etmaydi;

d) ma'muriy-huquqiy munosabat ishtirokchilari o'rtasida vujudga keladigan nizolar, aksariyat hollarda ma'muriy tartibda hal qilinadi.¹

Ma'muriy huquqiy munosabatlar davlat boshqaruvi sohasida vujudga keladi munosabatning majburiy ishtirokchisi bo'lib davlat organlari namoyon bo'ladi munosabat ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari munosabat turini belgilab beradi. Ma'muriy huquqiy munosabatlar bu davlat boshqaruvini tashkil etish va amalga oshirish jarayonida vujudga keladigan, ijro etish va farmoyish berish faoliyati bilan bog'liq bo'lgan va ma'muriy huquqiy normalar bilan tartibga solingan huquqiy munosabatlarning bir turidir.

Ma'muriy huquqiy munosabatlar ma'muriy huquqiy normalarda nazarda tutilgan sharoitlar mavjud bo'lganida vujudga keladi. Ma'muriy huquqiy normalar o'z-o'zidan bevosita ma'muriy huquqiy munosabatlarni vujudga keltirmaydi. Ma'muriy huquqiy munosabatlar vujudga kelishining shartlarini, holatlarini va mezonlarini belgilab beradi. Bu yuridik faktlar bo'lib, norma talabidan kelib chiqqan holda tomonlar o'rtasida ma'lum bir huquqiy munosabatni vujudga keltiruvchi holatlardir.

Yuridik faktlar ma'muriy huquqiy munosabatlarning zaruriy sharti, aniq talabi sifatida maydonga chiqadi.

¹Маъмурий ҳуқуқ умумий қисм.Тошкент.2008.й.¹

Jamiyatda turli-tuman holatlar va shart-sharoitlar mavjud bo'lib, ularning hammasi ham yuridik fakt bo'lib hisoblanmaydi. Muayyan hodisa va holatlarni yuridik fakt deb e'tirof etish, davlatning xohish-irodasiga bog'liqdir.

Yuridik faktlar nafaqat ma'muriy huquqiy munosabatlarni vujudga keltirish, balki o'zgartirishi yoki bekor qilishi ham mumkin.

Yuridik faktlar ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solishda katta ahamiyatga egadir.

Yuridik faktlar huquqiy norma bilan huquqiy munosabat o'rtasidagi bog'lovchi vositadir. Yuridik faktlar turlicha bo'lishi mumkin. Kelib chiqadigan huquqiy oqibatlarga ko'ra yuridik faktlar:

- a) huquqni yaratuvchi;
- b) huquqni o'zgartiruvchi;
- c) huquqni bekor qiluvchi faktlarga bo'linadi.¹

Ma'muriy huquqiy munosabatlar harakatlar va hodisalar singari yuridik faktlardan vujudga kelishi, o'zgarishi va bekor bo'lishi mumkin.

Harakatlar bu huquq sub'ektlari tomonidan o'z xohish-irodalarini ifodalashning natijasidir.

Ma'muriy huquqiy munosabatlar harakatlardan vujudga kelib, ular sub'ektning faol xulq-atvori bilan bog'liq bo'ladi. Harakatlar ikkiga bo'linadi: qonuniy harakatlar hamma vaqt ma'muriy-huquqiy normalar talabiga mos keladi. Bunda yuridik fakt sifatida munosabat ishtirokchilarining qonunga muvofiq harakati namoyon bo'ladi. Qonuniy harakatlar o'z navbatida ikki ko'rinishga ega.

Davlat boshqaruvi organlarining huquqiy aktlari. Huquqiy aktlar normativ yoki yakka individul, ma'muriy aktlarga bo'linadi. Huquqiy aktlarda qonunga muvofiq harakatlar muayyan huquqiy oqibatlarni vujudga keltirishini nazarda tutib sodir etiladi. Bunday harakatlarda huquq va majburiyatlarning vujudga kelishi, o'zgarishi va bekor bo'lishiga qaratilgan iroda ifodalanadi yuridik xatti-harakatla qonunga xilof harakatlar ma'muriy-huquqiy normalar talablariga mos kelmaydigan, ularni buzadigan harakatlardir. Bu davlat boshqaruvi sohasiga xos bo'lgan intizomiy va ma'muriy nojo'ya harakatlardir. SHaxsning harakatsizligi ham aynan mana shu guruhga kiradi masalan, ichki ishlar xodimi tomonidan jamoat tartibini saqlashga qaratilgan choralarning ko'rilmaligi.

Ma'muriy huquqiy munosabatlarning vujudga kelishi, o'zgarishi va bekor bo'lishiga asos bo'ladigan ikkinchi yuridik fakt bu hodisalardir. Hodisalar odamlarning xohish-irodasiga bog'liq

¹Маъмурий ҳуқуқ умумий қисм. Тошкент. 2008. й.

bo'lmagan holda sodir bo'ladigan faktlardir insonning tug'ilishi, ma'lum bir yoshga etishi, o'limi, tabiiy ofat.

Davlat boshqaruvi jarayonida vujudga keladigan ma'muriy huquqiy munosabatlar turli-tuman bo'lib, ularni bir necha asoslarga ko'ra guruhlash, turlarga bo'lish mumkin.

Huquq nazariyasiga asoslanib, ma'muriy huquqiy munosabatlarning vazifasi va funksional belgilanishiga qarab, ularni ikkiga bo'lish mumkin.

Tartibga soluvchi munosabatlar, ya'ni huquq sub'ektlarining mo'tadil xulq-atvori, huquqqa muvofiq hatti-harakatlarining natijasida vujudga keladigan munosabatlar.

Muhofaza qiluvchi munosabatlar, ya'ni huquqbuzarlikni sodir etish va bu uchun davlatning majburlov choralarini qo'llash zaruriyati asosida vujudga keladigan munosabatlar.

Moddiy huquqiy munosabatlar bu moddiy ma'muriy huquqiy normalar asosida vujudga keladigan hamda huquq sub'ektlari tomonidan huquq va majburiyatlarning amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lgan munosabatlardir.

Protsessual huquqiy munosabatlar davlat hokimiyat xususiyatiga ega bo'lib, huquqiy munosabat sub'ektlarining sub'ektiv protsessual huquqlari va majburiyatlarini belgilash va tartibga solishda namoyon bo'ladi.

Ma'muriy huquqiy munosabatlarning turlari bo'yicha huquqshunos olimlar o'rtasida yagona fikr mavjud emas.

A.P.Alexinning fikricha, ma'muriy huquqiy munosabatlar shartli ravishda quyidagilarga bo'linishi mumkin.

Asosiy va yordamchi ma'muriy-huquqiy munosabatlar bevosita boshqaruv ta'sirini "sub'ekt - ob'ekt" ifoda etuvchi munosabatlar bo'lib, unda davlat boshqaruvi faoliyati yaqqol namoyon bo'ladi. Mazkur munosabatlar "buyruq - ijro" formulasiga asoslangan bo'lib, yuqori turuvchi va quyi turuvchi davlat boshqaruvi organlari o'rtasidagi, rahbar mansabdor shaxs bilan unga xizmat bo'yicha bo'ysinuvchi xodim o'rtasidagi, davlat boshqaruv organlari bilan ma'lum bir ma'muriy-huquqiy majburiyatga ega bo'lgan shaxs o'rtasidagi munosabatlardir.¹

Munosabatlar bu ob'ektga bevosita boshqaruv ta'siri doirasidan tashqarida bo'lgan, lekin boshqaruvni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan munosabatlardir. Asosiy ma'muriy huquqiy munosabatlar boshqaruv mazmunini ifoda etsa, yordamchi ma'muriy huquqiy munosabatlar boshqaruv mazmuni bilan bog'liq bo'lib, to'g'ridan to'g'ri uni ifoda etmaydi.

Yordamchi ma'muriy huquqiy munosabatlar davlat boshqaruvi jarayonida vujudga kelsa ham, ularning asosiy vazifasi boshqaruv sub'ektining boshqaruv ob'ektiga bevosita ta'siri hisoblanmaydi. Bu munosabatlar asosiy ma'muriy huquqiy munosabatlarga, ya'ni bevosita boshqaruv ta'sirini amalga oshirishga ko'maklashadi. Masalan, davlat boshqaruvini amalga

¹ А.П.Алехиннинг диссертациясидан.

o'shish maqsadida biron bir normativ hujjatni tayyorlash bo'yicha ikki boshqaruv sub'ekti o'rtasida vujudga keladigan va bo'sinuvga asoslanmagan munosabatlar yordamchi ma'muriy huquqiy munosabatlar hisoblanadi. Bunday munosabatlar turli-tuman bo'lib, davlat boshqaruvini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratib beradi.

Subordinatsiyaviy va koordinatsiyaviy ma'muriy huquqiy munosabatlar.

Boshqaruv sub'ekti yuridik irodasining avtoritarligiga asoslangan munosabatlar subordinatsiyaviy, avtoritarlik mavjud bo'lmagan munosabatlar koordinatsiyaviy hisoblanadi. Lekin shu narsani ham alohida ta'kidlab o'tish lozimki, davlat boshqaruvining yuqori turuvchi va quyi turuvchi sub'ektlari o'rtasidagi munosabatlarda muvofiqlashtirish yuridik hokimiyat xususiyatiga ega bo'lishi, ya'ni muvofiqlashtirish subordinatsiyaviy ham bo'lishi mumkin.

Masalan, vazirlik tomonidan unga bo'ysinuvchi boshqarma faoliyatini muvofiqlashtirishi. munosabat birinchi navbatda muvofiqlashtirish maqsadida vujudga kelgan, lekin ular o'rtasidagi tashkiliy jihatdan bevosita bo'ysinuv muvofiqlashtirishni subordinatsiyaga aylantiradi.

Ayrim hollarda muvofiqlashtirish yuridik hokimiyat xususiyatiga ega bo'lmashligi, bo'ysinuv bilan bog'liq bo'lmashligi ham mumkin. SHu sababli ham ma'muriy huquqiy munosabatlarning subordinatsiyaviy va koordinatsiyaviy turlarga bo'linishi shartli hisoblanadi;

Vertikal va gorizontal ma'muriy huquqiy munosabatlar. Vertikal ma'muriy huquqiy munosabatlar ma'muriy huquqiy tartibga solishning mohiyatini ifoda etib, davlat boshqaruvi faoliyatiga xos bo'lgan boshqaruv sub'ekti va ob'ekti o'rtasidagi subordinatsiyaviy aloqalarni anglatadi. Vertikal ma'muriy huquqiy munosabatlar aynan hokimiyat munosabatlaridir. Munosabatlar bo'ysinuv mavjud bo'lgan tomonlar o'rtasida vujudga keladi hamda fuqarolik huquqiy munosabatlardan farq qilgan holda, ularda tomonlarning tengligi mavjud emas. Vertikallik deganda bir tomonda yuridik hokimiyat vakolatlari mavjudligini, ikkinchi tomonda esa bunday vakolatlarning mavjud emasligini masalan, fuqarolar yoki vakolat doirasi torroq ekanligi masalan, quyi turuvchi organ tushunish lozim. Aynan vertikal ma'muriy huquqiy munosabatlarda boshqaruv sub'ektining bu ob'ektga bevosita boshqaruv ta'siri amalga oshiriladi.

Davlat boshqaruvi sohasidagi ma'muriy huquqiy munosabatlarning vertikaligini anglatuvchi quyidagi xususiyatlarni ko'rsatib o'tishimiz mumkin.

Vertikal munosabatlarning asosiy ko'rsatkichi hisoblangan "tomonlar tengsizligi"ning mavjudligi; boshqaruv sub'ektida yuridik hokimiyat vakolatlarining mavjudligi.

Tomonlarning tengsizligi bir tomoning bo'ysinishi, ya'ni "hokimiyat bo'ysinuv"ga asoslanishi

Ma'muriy huquqiy munosabatlarda bo'ysinuv hamma vaqt ham aniq namoyon bo'lmaydi. Masalan, fuqaro yoki nodavlat tashkiloti boshqaruv sub'ektiga tashkiliy jihatdan

bo'ysinmagan ijro hokimiyati organlarining hammasi ham to'g'ridan-to'g'ri bo'ysinuvga ega emas. Lekin tomonlarning tengsizligi yaqqol namoyon bo'ladi.

Davlat boshqaruvi sohasida bo'ysinuv to'g'risida gapirganda, birinchi navbatda tashkiliy jihatdan bo'ysinuvni nazarda tutish lozim.

Vertikal xususiyatdagi aksariyat ma'muriy huquqiy munosabatlar bo'ysinuv mavjud bo'lmagan tomonlar o'rtasida ham vujudga kelishi mumkin. Lekin bu holda ham, bir tomon o'z vakolati doirasida o'ziga bo'ysinmagan ikkinchi tomon uchun majburiy bo'lgan huquqiy aktni qabul qilishi mumkin.

Davlat boshqaruvi sohasida nazorat faoliyati keng doirada amalga oshirilib, uning sub'ektlari sifatida ijro hokimiyati organlari mansabdor shaxslarning o'zi namoyon bo'ladi. Masalan, maxsus tashkil etiladigan davlat organlari tomonidan amalga oshiriladigan ma'muriy nazorat yuridik hokimiyat xususiyatiga ega bo'lib, tashkiliy jihatdan bo'ysinmagan boshqaruv ob'ektlariga nisbatan amalga oshiriladi.

Ma'muriy huquqiy normalarda ko'rsatib o'tilgan talablar doirasida boshqaruv sub'ektlari ularga bo'ysinmagan shaxslarga o'zlarining yuridik-hokimiyat irodasini ifoda etishi mumkin.

Vertikal ma'muriy huquqiy munosabatlar turli ko'rinishlarga ega bo'lib, to'g'ridan-to'g'ri boshqaruv ta'sirini amalga oshirish hamda bir tomon yuridik hokimiyat irodasining ustunligi bilan ifodalanadi.

Gorizontal ma'muriy huquqiy munosabatlarda bir tomonning ikkinchi tomonga nisbatan yuridik hokimiyat irodasining ustunligi mavjud emas. Ma'lum bir ma'noda, gorizontal ma'muriy huquqiy munosabatlarda tomonlar teng hisoblanadi. Gorizontal ma'muriy huquqiy munosabatlar vertikal ma'muriy huquqiy munosabatlar singari ko'p tarqalgan emas. Chunki ular qaysidir ma'noda ma'muriy huquqiy tartibga solish doirasidan chetga qolgan. Lekin davlat boshqaruvi sohasida bunday munosabatlarning vujudga kelishi mumkin.

Ma'muriy huquqiy munosabatlarda tomonlarning tengligini tan olish ma'muriy huquqiy tartibga solishning mazmuniga, shuningdek, ma'muriy huquqiy munosabatlarning xususiyatlariga to'g'ri kelmaydi. Shu sababli bunday munosabatlarning boshqaruv sohasida vujudga kelishi shubha ostiga olingan. Lekin boshqaruvdagi gorizontallik xususiyatini to'g'ri anglaganda, bunday shubhalarga o'rin qolmaydi. Bu uchun quyidagi xususiyatlarga e'tibor qaratish lozim.

Tomonlar o'rtasida bo'ysinuvning mavjud emasligi, tomonlarning bir xildagi huquqiy darajaga ega ekanligi, yuridik tenglikning formal emas, balki haqiqatda mavjud bo'lishi.

Boshqaruv munosabatlarida bu ikkala xususiyat yuridikning bir vaqtda mavjud bo'lishi.

Bir tomonning ikkinchi tomonga qaratilgan yuridik hokimiyat irodasining bo'lmasligi.

Davlat boshqaruvi sohasidagi ma'muriy huquqiy munosabatlar o'rtasida gorizontal munosabatlarni ajratib olish mushkuldir. Chunki ular vertikal munosabatlar singari yaqqol namoyon bo'lmaydi. Lekin boshqaruv amaliyotiga asoslanib, gorizontal ma'muriy huquqiy munosabatlar mavjud.

Bevosita boshqaruv ta'siriga ko'maklashuvchi munosabatlar bu munosabatlar vertikal munosabatlarga xizmat qiladi, ya'ni bir tomonlama yuridik hokimiyat qarorini qabul qilish uchun shart-sharoitlar yaratib berishga qaratiladi. Gorizontal munosabatlar bir darajada bo'lgan boshqaruv sub'ektlari o'rtasida vujudga keladi. Masalan, birgalikda normativ hujjatni qabul qilish uchun tayyorgarlik ko'rish; hamkorlikda boshqaruv harakatlarini amalga oshirish; birgalikda qo'shma tadbirlarni olib borish; idoralararo, maslahat yoki muvofiqlashtiruvchi kengashlarni tashkil etish bo'yicha munosabatlar.

Bevosita boshqaruv ta'siri amalga oshirilgandan keyin vujudga keladigan munosabatlar, ya'ni bir tomonlama tartibda qabul qilingan qarorning samarali ijro etilishiga sharoitlar yaratib berish bo'yicha vujudga keladigan munosabatlar.

Ma'muriy protsessual xususiyatdagi munosabatlar. Bunday munosabatlarda ham tomonlar teng huquqli darajaga ega bo'ladi. Masalan, fuqarolarning shikoyatlarini, ma'muriy huquqbuzarlik ishlarini ko'rib chiqish jarayonida vujudga keladigan munosabatlar. Bu munosabatlarning mazmunini ma'muriy huquqiy nizolarni ko'rib chiqish tashkil etadi.

Masalan, bu lavozimdagi ishga qabul qilish to'g'risida oldindan kelishuv. SHartnoma shakliga ega bo'lgan ma'muriy kelishuv xususiyatiga ega bo'lgan munosabatlar. Ma'muriy huquqiy munosabatlarning turlari.

II bob. IQTISODIYOT SOHASINI MA'MURIY HUQUQIY TARTIBGA SOLISH.

2.1. IQTISODIYOT SOHASINI MA'MURIY HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHINI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Respublikamiz mustaqillikka erishgan dastlabki kunlardan oq mamlakatimiz bozor munosabatlariga asoslangan demokratik xukuqiy jamiyat qurishni o'z oldiga maqsad kilib ko'ydi.

Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan belgilab berilgan bozor munosabatlariga o'tishning beshta tamoyili bo'lib xizmat qilmokda. Ana shu tamoyillardan biri bu bozor munosabatlariga o'tishda davlat bosh islohotchiligini belgilovchi tamoyildir. O'tish davrida davlatning islohotlarni amalga oshirishdagi roli katta ahamiyatga egadir. Xozirgi zamon sharoitlarida davlatning roli mohiyatan iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy siyosatni amalga oshirishga qaratilgan. Davlat iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy sohalardagi ahamiyati xorijiy davlatlarning tarixiy tajribasida ham o'z isbotini topgan.

O'tkazilayotgan islohotlar doirasida bugungi kunda davlat va xujalik boshqaruvi organlari vazifalari va tarkibini qayta ko'rib chiqish ishlari jadal olib borilmoqda. Bunda boshqaruv tizimini samaradorligini sezilarli darajada oshirish, qabul qilinayotgan qarorlar sifatini yaxshilash hamda boshqaruv apparatiga sarflanayotgan asossiz xarajatlarni qisqartirishga qaratilgan qat'iy faoliyatga alohida ahamiyat berilmoqda.

Markazda tashkil etilgan har qanday boshqaruv organi viloyatlar va tumanlarda o'zining hisob beruvchi bo'linmasiga ega bo'ladi, bu esa boshqaruv apparatining va texnik xodimlarning ko'payib ketishiga olib keladi. Ko'shimcha nazorat organlari paydo bo'lishiga, harajatlar ko'lami ortishiga, turli xil kelishuvlar va keraksiz hujjatbozliklarga olib keladi. Bular davlat boshqaruvining ayrim organlari faoliyati samaradorligining keskin pasayishiga sabab bo'ladi.

Islohotlarning asosini tashkil etuvchi iqtisodiyotni boshqaruvning yangi konsepsiyasi vertikal ma'muriy tuzilmalarni aniq vazifalarni bajaruvchi mustaqil tashkilotlarning gorizonta tarmog'i bilan muvofiqlashtirilishini belgilaydi. Bunda shartnoma asosida boshqarish, ichki va tashqi audit kabi mexanizmlar yaratiladi. Davlat siyosatini shakllantirish masalalari vazirliklar va davlat qo'mitalarida jamlanadi, ularning ijrosini ta'minlash va nazorat agentlik, qo'mita, inspeksiya kabi davlat boshqaruvi organlari zimmasiga yuklanadi.

Davlat sektori faoliyatiga xorijda tajribadan o'tkazilgan, xususiy kompaniyalarda qo'llaniladigan davlat menejment usullari tobora kengroq joriy etilmokda. Bunda asosiy e'tibor

davlat tuzilmalarining taxliliy, taxminiy va baholash vazifalarini rivojlantirishga, eng muhimi qarorlar qabul qilish, avvalo, markaziy boshqaruv organlarida qabul qilinayotgan qarorlarning sifati va ularning tayyorlanishini yaxshilashga qaratiladi.

Boshqaruv tarkibini takomillashtirishga nisbatan bunday yondashuvga misol tariqasida Makroiqtisodiyot va statistika vazirligining ikkita mustaqil davlat boshqaruv organiga Iqtisodiyot vazirligi va Statistika davlat qo'mitasiga aylantirilganini, Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi, "O'zbekneftgaz" xolding kompaniyasidagi va boshqa davlat hamda xo'jalik boshqaruvi organlaridagi tashkiliy o'zgarishlarni keltirish mumkin.

SHuningdek, tumanlar boshqaruvi tarkibini optimallashtirish bo'yicha ham keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Oliy Majlis va respublika xukumati qarorlariga ko'lamli 2003-2004 yillarning o'zida 8 ta ma'muriy tuman hokimligi va ularning quyi tashkilotlari tugatildi. Ushbu ma'muriy tumanlarning birlashtirilishi, ortiqcha hududiy boshqaruv tizimlari va ularning quyi tashkilotlarining tugatilishi yarim milliard so'mni tejash, bu mablag'ni mazkur tumanlarning ijtimoiy sohalarini rivojlantirishga sarflash imkonini berdi.

Tadbirkorlik sub'ektlari iqtisodiy erkinligini ta'minlash va ularga keng huquqiy kafolatlar berishga katta e'tibor qaratilmokda. Masalan, xo'jalik sub'ektlarini tekshirishlarni tartibga solish va nazorat organlari sonini muntazam qisqartirish bo'yicha doimiy ish olib borilmoqda. Hukumatning qator maxsus qarorlari bugungi kunda iqtisodiy faoliyat sub'ektlari xo'jalik ishlariga davlat organlari aralashuvini sezilarli darajada chekladi, natijada xo'jalik sub'ektlarini davlat nazorat organlari tomonidan tekshirishlar bir necha barobar kamaydi.

Iqtisodiyotni bozor islohotlariga va ma'muriy boshqaruv islohotlariga tayyorlash ma'lum darajada korxonalarni davlat tasarrufidan chiqarish hamda yangi xususiy sektorni tashkil etishga bog'liq edi. Davlat iqtisodiyotini xususiylashtirish dasturi o'tgan asrning to'qsoninchi yillaridan boshlandi va ulgurji hamda chakana savdo, moddiy-texnik ta'minot, umumiy ovqatlanish, maishiy xizmat sohasi, shuningdek, mahalliy ahamiyatga ega sanoat korxonalari ishlab chiqargan mahsulotlarni taqsimlash hamda almashish bilan bog'liq butun sektorni qamrab oldi.

SHundan so'ng har yili tasdiqlanadigan xususiylashtirish dasturi iste'mol tovarlari ishlab chikarish bo'yicha ko'plab elektrotexnika, mebel korxonalari, farmatsevtika sanoati, umumiy mashinasozlik, qurilish materiallari ishlab chiqarish, ko'plab yo'lovchi va yuk tashuvchi avtomobil turlarining deyarli butun sektorini xususiylashtirish imkonini berdi. 2004 yil boshida O'zbekiston yalpi ichki mahsulotida nodavlat sektorining ulushi 74,5 foiz, sanoatda - 73,9 foiz, kurilish ishlarida 88,8 foizni tashkil etdi. Iqtisodiyot sohasida ishlayotgan kishilarning 77,2 foizi xususiy sektorda band bo'ldi.

2003 yilga kelib keng ko'lamda korxonalarni xususiylashtirish va aksiyalashtirish tufayli iqtisodiyot boshqaruvchanligida yo'qotishlarga yo'l qo'ymasdan korxonalar ma'muriy

boshqaruvining saqlanib qolgan elementlarini boshqaruvning yangi korporativ uslublari bilan almashtirish uchun etarli shart-sharoit yaratildi.

XXI asr boshiga kelib O'zbekistan MDH mamlakatlari o'rtasida birinchi bo'lib iqtisodiy tanazzulni engib o'ta oldi va birinchi bo'lib 1997 yil sanoat ishlab chiqarishi bo'yicha, 2001 yilda yalpi ichki mahsulot borasida islohotgacha bo'lgan darajaga etib oldi. Ayni paytda bozor iqtisodiyotining qonunchilik va konstitutsiyaviy asoslari yaratilgan bo'lib, u xususiy mulkchilik keng rivojlangan holatda barcha mulkchilik shakllari tengligi, yangi bank tizimini shakllantirish, tovar, moliya bozorlarini erkinlashtirish, shuningdek, bozor jarayonlarini amalga oshirishga qodir yangi davlat institutlarini ta'sis etish kabi bazaviy asoslarni yaratishni o'z ichiga oladi.

2003 yil oxirida joriy operatsiyalar hisobi bo'yicha milliy valyutani erkin konvertatsiyalashga o'tish iqtisodiy islohotlarda tub burilish yasadi. SHu bilan birga jamiyat hayotini har tomonlama erkinlashtirish bo'yicha islohotlar mantiqi va ehtiyoji davlat vazifalarini mikromiqyosda, ya'ni xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va xududlarni rivojlantirish darajasida ancha qisqartirishni qat'iy talab etmoqda. Bu shu narsa bilan bog'liqki, bozor sharoitlariga ko'nikish holatida davlat organlarining korxonalar va aholining qonuniy faoliyatiga to'g'ridan-to'g'ri aralashuvi biznes va umuman iqtisodiy taraqqiyot uchun tobora katta to'siq bo'lib qolmokda.

Sanoat har qaysi mamlakat iqtisodiyotining asosi, yuragi hisoblanadi. Ko'pincha sanoatning qay darajada rivojlanganligiga qarab, davlatning iqtisodiy qudratiga baho beriladi. Respublikamizda bozor munosabatlariga o'tish jarayoni barcha sohalarda bo'lgani kabi sanoat sohasida ham tub burilishlarni yasadi. Prezidentimiz I.A. Karimov aytganidek, «Nafaqat iqtisodda, umuman respublikada o'tkazilayotgan barcha islohotlar bu, avvalambor, institutsion islohotlar, ya'ni, eski, mustabid iqtisodning qotib qolgan, g'oyat markazlashtirilgan tizimini yangi, erkin boshqaruvga ko'chirish, rag'batlantirish va jonlantiruvchi tizimga aylantirish poydevori hisoblanadi».¹

Sanoat sohasini boshqarish o'z ichiga metallurgiya sanoati, mashinasozlik sanoati, avtomobilsozlik sanoati, rangli metallarni qazib chiqarish sanoati, engil sanoat va boshqa sanoat sohalaridagi korxonalarni boshqarishni qamrab oladi. Bular sanoatning ustuvor sohalari hisoblanib, ularni boshqarish uchun tegishli davlat boshqaruv organlari tashkil etilgandir.

O'zbekiston Engil sanoat mollari ishlab chiqarish davlat- aksiyadorlik kompaniyasi (O'zbekengilsanoat) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002 yil 1 iyuldagi «Respublika engil sanoatini boshqarishni takomillashtirish to'g'risida»gi farmoni bilan sobiq O'zbekiston Engil sanoat mollari ishlab chiqarish uyushmasi o'rnida tashkil etildi. Respublika engil sanoati to'qimachilik, trikotaj, tikuvchilik va chinni sanoati tarmoqlaridan iborat bo'lib, kompaniya bu tarmoqda yagona davlat siyosatini amalga oshiradi.

¹ И.А.Каримовнинг йил якуни буйича маърузасидан.

O'zbekiston Engil sanoat mollari ishlab chiqarish davlat-aksiyadorlik kompaniyasi tarkibiga bir qator korxonalar, qo'shma korxonalar, birlashmalar, tashkilotlar, mulkchilikning turli shakllaridagi paxta tolasini qayta ishlash, trikotaj, tikuvchilik va chinni buyumlari ishlab chiqarish, shuningdek kompaniya ustaviga zid bo'lmagan boshqa faoliyat turlari bilan shug'ullanuvchi korxona va tashkilotlar kirishi mumkin.

Kompaniya ichki va tashqi bozorlarning marketing tadqiqotlarini amalga oshiradi, to'qimachilik, trikotaj, tikuvchilik va chinni sanoati mollariga bo'lgan ehtiyojning o'sishini o'rganadi respublika iste'mol bozorining aholi o'rtasida xaridorgir bo'lgan vatanimiz engil sanoatining yuqori sifatli mollari bilan to'ldirilishini ta'minlaydi tarmoqning eksport salohiyatini mustahkamlash, kompaniya korxonalari tomonidan raqobatdardosh mollar ishlab chiqarilishini butun choralar bilan ko'paytirish hamda ularning jahon bozorlariga kirib borishini tashkil qiladi paxta tolasidan, boshqa mahalliy xom-ashyo va materiallar manbalaridan foydalanishni chuqurlashtirib, uning kompleksligini oshiradi, hozirgi vaqtda import bo'yicha olib kelinayotgan butlovchi buyumlar va yordamchi ashyolar ishlab chiqarishni o'zlashtiradi tarmoqda yagona texnika va investitsiya siyosatini o'tkazadi, to'qimachilik, trikotaj va tikuvchilik sanoati korxonalarining kooperatsiyalashuviga, ishlab chiqarishni respublikaning aholi zich yashaydigan tumanlarida mahalliyashtirishga ko'maklashadi zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yangi buyumlar ishlab chiqarishni o'zlashtirish, tarmoq korxonalarini yangilash va texnika bilan qayta qurollantirish uchun to'g'ridan-to'g'ri xorijiy sarmoyalarni keng jalb etadi bozor islohotlarini o'tkazishda, kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etishda kompaniya korxonalariga yordam ko'rsatadi.

«O'zbekengilsanoat» davlat aksionerlik kompaniyasi boshqaruvi to'qqiz kishidan iborat. Kompaniya boshqaruvi raisi maqomi, maishiy ta'minot, tibbiy va transport xizmati ko'rsatish sharoitlari bo'yicha vazirga, raisning birinchi o'rinbosari vazirning birinchi o'rinbosariga, rais o'rinbosarlari esa vazirning o'rinbosarlariga tenglashtirilgan. Kompaniya o'z faoliyatini demokratik tamoyillar asosida amalga oshirib, boshqaruvchi organlari kompaniya Kengashi va kompaniya Rayosati hisoblanadi. Kompaniya kengashi tarkibiga bir qancha kompaniya tarkibidagi konsern, korxona, tashkilotlar rahbarlari kiradi. Kengashning yig'ilishlari Kengash raisining tashabbusi bilan, lekin yiliga ikki martadan kam bo'lmagan muddatda chaqiriladi. Navbatdan tashkari kengash yig'ilishlari kompaniyaning uchdan bir kismidan kam bo'lmagan a'zolari tomonidan chaqirilishi mumkin. Kengashning qarorlari kengash yig'ilishida a'zolarining ochiq ovoz berish yo'li qabul qilinib, har bir a'zo bir ovozga egadir. Agar berilgan ovozlar teng bo'lib qolsa, kengash raisining ovozi hal qiluvchi bo'lib hisoblanadi. Kompaniya raisi va uning o'rinbosarlari kompaniya kengashi tomonidan besh yil muddatga saylanadi va tegishli tartibda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi. Kompaniyada

kompaniya funksiyalarini amalga oshirish va kompaniya Kengashi hamda kompaniya Rayosati faoliyatini ta'minlash maqsadida ishchi apparat tashkil qilinadi.

Neft va gaz sanoati 1998 yil 11 dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni bilan neft va gaz qazib chiqarish hajmlarini ko'paytirish, yangi neft va gaz konlari o'zlashtirilishini jadallashtirish, neft va gazni qayta ishlash hamda tashish samaradorligini oshirish, xorijiy sarmoyalarni jalb etish borasidagi ishlarni faollashtirish, respublikaning neft va gaz sanoatida bozor munosabatlarini yanada rivojlantirish hamda neft-gaz tarmog'ini boshqarish tuzilmasini takomillashtirish maqsadida "O'zbekneftgaz" Milliy korporatsiyasi "O'zbekneftgaz" milliy xolding kompaniyasiga aylantirildi.

"O'zbekneftgaz" kompaniyasi faoliyatining asosiy vazifalari va yo'nalishlari quyidagilardan iborat.

Joriy va uzoq muddatli taxminlarni, gaz, neft va neftni qayta ishlash sanoatini rivojlantirishning, tabiiy resurslardan va mavjud ishlab chiqarish salohiyatidan samarali foydalanishning aniq maqsadli ilmiy-texnikaviy, iqtisodiy va ijtimoiy dasturlarini ishlab chiqish.

Respublika iqtisodiyoti hamda aholisining neft mahsulotlari va gazga bo'lgan talab ehtiyojlarini to'la-to'kis ta'minlaydi.

Neft va gaz sohasidagi geologiya qidiruv ishlarining strategik hamda ustuvor yo'nalishlarini belgilash va muvofiqlashtirish, neft va gaz konlarini qazishning samarali tizim va usullarini joriy etiladi.

Xorijiy mamlakatlar va kompaniyalar bilan iqtisodiy, texnikaviy, texnologik va investitsiya sohasidagi hamkorlikni har tomonlama kengaytiriladi.

Neft, gaz va neft mahsulotlari respublika hamda jahon bozori kon'yunkturasini o'rganish negizida sarmoyalarni jalb etish, gaz ta'minoti va neft mahsulotlari bilan ta'minlash tizimining faoliyati ustidan nazoratni amalga oshirish.

Tarmoq korxonalarida yangi texnologiyalarni va ilg'or menejment usullarini joriy qilish.

Energetika sohasida bozor islohotlarini chuqurlashtirish, energetika tarmoqlari korxonalarini boshqarishni takomillashtirish va ularning ish samaradorligini oshirish hamda shu asosda mamlakat energetika tizimining barqaror ishlashini ta'minlash, iqtisodiyot va aholining elektr energiyasiga bo'lgan ehtiyojini qondirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001 yil 22 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi energetikasida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish to'g'risida"gi Farmoniga binoan quyidagilar energetika sohasida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning ustuvor yo'nalishlari etib belgilandi.

Energetika tarmoqlarini monopoliyadan chiqarish tadbirlarini izchil amalga oshirish, davlat tomonidan tartibga solish darajasini pasaytirish, elektr energiyasini sotish sohasida

raqobat muhitini yaratish, xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning elektr uzatish liniyalariga bog‘lanishlari uchun teng imkoniyatlar va shart-sharoitlar yaratish.¹

Energetika tarmog‘ining yirik korxonalari issiqlik elektr sansiyalari, markazlashtirilgan issiqlik elektr qurilmalari, elektr tarmoqlari korxonalari va boshqalarni bosqichma-bosqich aksiyalashtirildi.

Ijtimoiy infratuzilma ob’ektlarini, loyihalash, qurilish-montaj va tuzatish ishlarini olib boruvchi korxonalar va tashkilotlarni jadal sur’atlarda davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyalashtirish, ular negizida mulkchilikning nodavlat shakllaridagi korxonalar, xususiy korxonalar tashkil etildi.

Energetika korxonalarini aksiyalashtirish, ishlab chiqaruvchi quvvatlar va elektr tarmoqlarini rekonstruksiya qilish, texnika bilan qayta jihozlash va yanada rivojlantirish jarayonlariga chet el investitsiyalarini keng jalb qilindi.

Elektr ishlab chiqarish, uni uzatish va sotish bo‘yicha boshqaruv tizimiga va xo‘jalik aloqalariga bozor tamoyillari va mexanizmlarini joriy etildi.

Energetika quvvatlari va ko‘mir sanoatining o‘zaro bog‘liq va mutanosib rivojlanishini ta‘minladi.

Energetika sohasi "O‘zbekenergo" davlat aksiyadorlik kompaniyasi tomonidan boshqariladi. Bu kompaniyaning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi.

Respublika iqtisodiyoti va aholisini elektr energiyasi va ko‘mir bilan barqaror ta‘minlash, respublika energiya tizimi ish rejimlarini tartibga solinadi.

Elektr energetikasini va ko‘mir sanoatini rivojlantirishning qisqa muddatli va uzoq muddatli prognozlarini hamda maqsadli dasturlarini ishlab chiqish, elektr energiyasi hamda ko‘mir ishlab chiqarish va iste‘mol qilish balanslarini shakllantirishda qatnashadi.

Zamonaviy asbob-uskunalar va ilg‘or texnologiyalar negizida, xorijiy investitsiyalar hisobiga ishlab chiqaruvchi quvvatlarni va elektr tarmoqlarini, ko‘mir sanoati korxonalarini rekonstruksiya qilish, zamonaviylashtirish, texnika bilan qayta jihozlash va yanada rivojlantirishni amalga oshiriradi.

Ko‘mir tarmog‘ida geologiya-qidiruv ishlarini muvofiqlashtirish, ko‘mir konlarini ochish va qazib olishning samarali tizimlari va metodlarini joriy etish, uni ishlab chiqarishni ko‘paytirish hamda undan elektr va issiqlik energiyasi ishlab chiqarishda uchun darajada foydalanish, energiyaning tiklanayotgan, noan‘anaviy manbalarini rivojlantirish va joriy etishdan iborat.

Respublika korxonalari va tashkilotlari bilan birgalikda elektr energiyasi va ko‘mirni tejash, ulardan oqilona foydalanish hamda ularning isrof bo‘lishini kamaytirish chora-tadbirlarini

¹ Ўзбекистон Республикаси энергетикасида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш тўғрисида”ги Фармони.

ishlab chiqish va amalga oshirishni tashkil etish; marketing tadqiqotlarini tashkil etish, tarmoq korxonalariga ichki va tashqi bozorlarda mahsulotlar ishlar, xizmatlarning raqobatga bardoshli yangi turlarini ishlab chiqarishni o'zlashtirishda, ularning jahon bozorlariga chiqishida ko'maklashadi.

Kompaniyaning tashkiliy tuzilmasiga kiradigan korxonalar va tashkilotlarga axborot xizmatlari ko'rsatadi.

Elektr energetikasi va ko'mir sanoati kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish.

2.2. Soxalar-aro boshqaruv tizimi

Mahalliy sanoat 1997 yil 15 avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mahalliy sanoatni boshqarishni takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoniga asosan mahalliy sanoatni boshqarishni yanada takomillashtirish, xususiylashtirishni chuqurlashtirish va raqobatchilik muhitini vujudga keltirish, bozorning xalq itse'moli mollari bilan to'ldirilishi uchun mahalliy hokimiyat organlarining mas'uliyatini oshirish maqsadida «Mahalliy sanoat» Davlat korporatsiyasi tugatilib, mavjud «Mahalliy sanoat» hududiy sanoat savdo konsernlari negizida respublika Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar «Mahalliy sanoat» ishlab chiqarish savdo aksionerlik kompaniyalari tashkil etildi.

"Mahalliy sanoat" hududiy ishlab chiqarish-savdo aksionerlik kompaniyalari ochiq turdagi aksionerlik jamiyatlari shaklida ta'sis etilib, o'z faoliyatida tegishli ravishda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashiga, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklariga hisob beradilar.

"Mahalliy sanoat" hududiy ishlab chiqarish savdo aksionerlik kompaniyalari zimmasiga quyidagi asosiy vazifalarni hal etish yuklangan.

Kompaniya tarkibiga kirgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini muvofiqlashtirish va marketing faoliyati, moddiy xom ashyo resurslarini sotib olish, ishlab chiqariladigan mahsulotni eksport qilish, korxonalarni texnika bilan qayta jihozlash va rekonsruksiyalash, xorijiy sarmoyani jalb etish asosida qaytadan jihozlash hamda rekonsruksiyalash masalalarida ularga yordam ko'rsatish.¹

Xaridorgir mahsulot ishlab chiqarishda mahalliy xom ashyo va ikqilamchi resurslardan juda to'liq foydalanish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash.

Tegishli mintaqalar hududida, qishloq joylarda aholining ish bilan bandligini kengaytirish uchun kichik va o'rta korxonalarni barpo qilish hamda rivojlantirish.

Sanoat sohasida davlat nazorat 2004 yil 9 iyulda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan sanoatda, gaz ta'minoti hamda kon nazorati sohasida boshqaruv tuzilmasini yanada takomillashtirish va ishlarning bexatar olib borilishini nazorat qilish samaradorligini ta'minlash maqsadida Sanoatda va konchilikda ishlarning bexatar olib borilishini nazorat qilish agentligi O'zbekiston Respublikasi Sanoatda konchilikda va kommunal maishiy

¹ Маҳаллий sanoat 1997 йил 15 августда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳаллий sanoatни бошқаришни такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармони.

sektorda ishlarning bexatar olib borilishini nazorat qilish davlat inspeksiyasi "Sanoatkontexnazorat" davlat inspeksiyasiga aylantirildi.¹

"Sanoatkontexnazorat" davlat inspeksiyasi respublika hududidagi barcha yuridik va jismoniy shaxslarning sanoatda ishlarni bexatar olib borish, er osti boyliklaridan foydalanish va ularni muhofaza qilishga doir qonun hujjatlari va normativ texnik hujjatlar talablariga rioya qilishlari utsidan davlat nazoratini amalga oshiruvchi maxsus vakolatli davlat boshqaruvi organi hisoblanadi va u o'z faoliyati to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga hisob beradi.

Davlat inspeksiyasi, uning mintaqaviy inspeksiyalari va unga idoraviy mansub tashkilotlar O'zbekiston Respublikasining sanoatda xavfsizlik sohasidagi davlat boshqaruvi organlarining yagona tizimini tashkil etadi. Mintaqaviy inspeksiyalar mahalliy davlat hokimiyati organlaridan mustaqil hisoblanadi va bevosita Davlat inspeksiyasiga bo'ysunadi. Davlat inspeksiyasi o'z faoliyatini davlat boshqaruvining boshqa organlari, huquqni muhofaza qilish organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda amalga oshiradi hamda xalqaro bitimlar asosida boshqa davlatlarning davlat nazorat organlari bilan o'zaro aloqa va hamkorlik qiladi. Davlat inspeksiyasining asosiy vazifalari hisoblanadi.

Yuridik va jismoniy shaxslarning sanoatda va gaz ta'minotida ishlarni bexatar olib borishga, er osti boyliklaridan foydalanish va ularni muhofaza qilishga, mineral xom ashyoni qayta ishlash va metallurgiya jihatidan saralashga, shuningdek kon ishlarini geologiya marksheyderlik xizmati bilan ta'minlashga oid qonun hujjatlari va normativ texnik hujjatlar talablariga rioya qilishlari utsidan davlat nazoratini amalga oshirish.

Sanoatda va konchilikda ishlarning bexatar olib borilishini ta'minlash sohasida oldini olish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish.

Gaz xo'jaligi tizimida va ko'p kvartirali turar joylar va respublikaning kommunal maishiy ob'ektlarining gaz ta'minotida xavfsizlik ta'minlanishini nazorat qilish.

Texnik xavfsizlik va er osti boyliklarini muhofaza qilish masalalari bo'yicha ilmiy texnik dasturlarni ishlab chiqishda qatnashadi.

Iqtisodiyotning tegishli tarmoqlarida ishlarning bexatar olib borilishini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlaydi.

O'zbekiston Respublikasi harbiylashtirilgan kon-qutqarish qismlariga tezkor va metodik rahbarlik qilish o'z vakolatiga kiruvchi masalalar bo'yicha normativ huquqiy va texnik hujjatlarni ishlab chiqish va belgilangan tartibda qabul qiladi.

¹ Sanoat sohasida davlat nazorat 2004 yil 9 iulda Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

Qurilish, arxitektura, shaharsozlik, sohasidagi faoliyatni, qurilish materiallari ishlab chiqarishni O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda muvofiqlashtirish va funksional boshqarish O'zbekiston Respublikasi Davlat arxitektura va qurilish qo'mitasi tomonidan amalga oshiriladi. "Davarxitektqurilish" qo'mitasi o'z faoliyatini respublika boshqaruv va boshqa organlari hamda joylardagi hokimiyat, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari, tashkilotlar va jamoat birlashmalari bilan o'zaro hamkorlikda amalga oshiradi.

"Davarxitektqurilish" qo'mitasi, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar shaharlar arxitektura va qurilish bosh boshqarmasi va bo'limlari, ekspertiza va davlat arxitektura qurilish nazorati vakolatli organlari qurilish, shaharsozlik va arxitekturani boshqarish sohasida O'zbekiston Respublikasi davlat boshqaruvi organlari yagona tizimi tashkil etadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitlarida qurilish, arxitektura, shaharsozlik va qurilish materiallari ishlab chiqarish sohasini isloh qilish, davlat boshqaruvining tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy asoslarini shakllantirish, boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha davlat siyosatini o'tkazish va tarmoqlararo muvofiqlashtirishni amalga oshiradi.

Qurilish, arxitektura va shaharsozlik, binokorlik materiallari ishlab chiqarish sohasida yagona ilmiy va texnika siyosatini amalga oshirish, tegishli axborot bazasini tashkil etadi.

Investitsiya jarayonlarini samarali boshqarish masalalari bo'yicha jahon tajribasini o'rganish, loyiha hujjatlarini ishlab chiqish, pudrat ishlari bozorini shakllantirish, yangi texnika va texnologiyalarni, qurilish materiallari va qurilish montaj ishlarining ilg'or turlarini qo'llash sabablarini asoslaydi.

Qurilish, arxitektura, shaharsozlik va loyihalash faoliyati sohasidagi me'yoriy huquqiy hujjatlar, davlat normalari va standartlari monitoringi va ularni ishlab chiqish, davlat shaharsozlik kadastrini yuritadi.

SHaharlar va aholi yashash joylarini rejalashtirish va ularda imoratlar qurish normalari va qoidalariga rioya qilinishi ta'minlash, ularning arxitektura rejalashtirish va arxitektura badiiy sifatini yaxshilash, qimmatli arxitektura shaharsozlik merosini saqlab qolish, arxitektura va shaharsozlikda milliy va madaniy an'analarni rivojlantiradi.

Narx belgilash tizimini takomillashtirish, pudrat ishlari va qurilish materiallari bozorini shakllantirish, qurilishda shartnomaviy munosabatlarning ahamiyatini oshirish.

Loyihalashtirish, qurish va qurilish materiallari va konstruksiyalarini ishlab chiqarishda davlat shaharsozlik intizomiga, normalar va standartlarga rioya etilishini nazorat qilish, qurilish sifatini nazorat qilish, arxitektura shaharsozlik, loyiha va loyiha tender hujjatlari ekspertizasini o'tkazadi.

Qurilish, arxitektura va shaharsozlik sohasida xususiylashtirish jarayonlari chuqurlashishiga, xususiy firmalar tashkil etilishiga, o'rta va kichik korxonalar, injiniring,

konsalting, auditorlik, sug'urta tarmoqlari va bozor infratuzilmasining boshqa tashkilotlari rivojlanishiga ko'maklashadi.

"Davarxitektqurilish" qo'mitasining o'z vakolatlari doirasida qabul qilgan qarorlari barcha vazirliklar, davlat qo'mitalari, idoralar hamda davlat va xo'jalik boshqaruvi boshqa organlari, idoraviy bo'ysunishi va mulkchilik shakllaridan qat'i nazar, birlashmalar, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar, shuningdek, yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan bajarilishi majburiy hisoblanadi. "Davarxitektqurilish" qo'mitasi zarur hollarda respublikaning boshqa vazirliklari, davlat qo'mitalari va idoralari bilan birgalikda belgilangan tartibda qarorlar qabul qiladi va qo'shma me'yoriy hujjatlar chiqaradi.

"Davarxitektqurilish" qo'mitasiga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadigan va lavozimdan ozod etiladigan Rais boshchilik qiladi. "Davarxitektqurilish" qo'mitasi raisining O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlanadigan o'rinbosarlari bo'ladi. Rais o'rinbosarlari o'rtasida vazifalarni Rais taqsimlaydi. Rais "Davarxitektqurilish" qo'mitasiga yuklangan vazifalar va majburiyatlarning bajarilishi uchun shaxsan javob beradi, Qo'mita faoliyatining alohida yo'nalishlariga rahbarlik qilishda rais o'rinbosarlarining, Qo'mita tarkibiy bo'linmalari rahbarlarining javobgarligi jarajasini belgilaydi.

Qo'mitada Rais va lavozimlari bo'yicha rais o'rinbosarlari hamda qo'mita va uning tarkibiy bo'linmalarining boshqa rahbar xodimlaridan iborat tarkibda hay'at tuziladi. "Davarxitektqurilish" qo'mitasi hay'ati a'zolari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

Qo'mita hay'ati o'zining muntazam o'tkaziladigan majlislarida arxitektura, shaharsozlik va qurilish sohasidagi arxitektura va shaharsozlik darajasini oshirishga, kapital qurilishda ilmiy texnika taraqqiyotini jadallashtirishga, qurilishni takomillashtirishga qaratilgan yagona ilmiy texnika siyosatini o'tkazishning asosiy masalalarini hamda qo'mita faoliyatining boshqa masalalarini ko'rib chiqadi, "Davarxitektqurilish" qo'mitasi tizimidagi korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga amaliy rahbarlik qilish masalalarini, muhim qarorlar, buyruqlar, qoidalar, yo'riqnomalar va boshqa me'yoriy hujjatlar loyihalarini muhokama qiladi.

Hay'at qarorlari qo'mita Rasining buyruqlari bilan hayotga joriy etiladi. Rais bilan hay'at o'rtasida kelishmovchiliklar kelib chiqqan taqdirda Rais paydo bo'lgan kelishmovchiliklar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga ma'lum qilgan holda o'z qarorini hayotga joriy etadi, hay'at a'zolari esa, o'z navbatida, o'z fikrlarini O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga ma'lum qilishlari mumkin.

"Davarxitektqurilish" qo'mitasida arxitektura, shaharsozlik va kapital qurilishda ilmiy texnika taraqqiyotining muammolarini hal etishning eng maqbul yo'llarini ko'rib chiqish va

izlash uchun ilmiy texnika kengashi tuziladi. Ilmiy texnik kengashiga qo‘mita raisi boshchilik qiladi. Kengashning shaxsiy tarkibi va uning to‘g‘risidagi Nizom qo‘mita raisi tomonidan tasdiqlanadi. Vazirliklar, davlat qo‘mitalari, konsernlar, uyushmalar va boshqa tashkilotlarning mutaxassislari ilmiy texnika kengashida ishlashga jamoatchilik asosida jalb qilinishlari mumkin.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, shaharlar va tumanlar arxitektura va qurilish hududiy davlat organlari, Davlat ekspertizasi bosh boshqarmasi, Davlat arxitektura-qurilish nazorati organlari, Pudrat savdo tenderlarini tashkil etish boshqarmasi "Davarxitektqurilish" qo‘mitasi tuzilmasiga kiradi, "Davarxitektqurilish" qo‘mitasi ular faoliyatiga rahbarlik qilish va muvofiqlashtirishni amalga oshiradi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Davlat arxitektura va qurilish qo‘mitasi, viloyatlar va Toshkent shahar arxitektura va qurilish bosh boshqarmalari, tarkibiy bo‘linmalar rahbarlarini lavozimga tayinlash va lavozimdan ozod etish to‘g‘risidagi qaror tegishli ravishda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlarining hamda tegishli tarkibiy bo‘linma rahbarining taqdimnomasiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi Davlat arxitektura va qurilish qo‘mitasi Raisi tomonidan qabul qilinadi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Davlat arxitektura va qurilish qo‘mitasining, viloyatlar va Toshkent shahar arxitektura va qurilish bosh boshqarmalarining shtat jadvalini o‘zgartirish O‘zbekiston Respublikasi Davlat arxitektura va qurilish qo‘mitasi hamda moliya organlari bilan kelishilgan holda amalga oshiriladi.

Davlat arxitektura qurilish nazorati. O‘zbekiston Respublikasi hududida arxitektura qurilish sohasida davlat standartlariga, shaharsozlik normalari va qoidalariga rioya etilishini O‘zbekiston Respublikasi "Davarxitektqurilish" qo‘mitasi tizimiga kiruvchi davlat arxitektura qurilish nazorati hududiy inspeksiyasi ta‘minlaydi. Inspeksiya o‘z faoliyatida O‘zbekiston Respublikasi "Davarxitektqurilish" qo‘mitasiga hisob beradi.

Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan shaharsozlik to‘g‘risidagi qonun hujjatlari, belgilangan shaharsozlik normalari va qoidalari talablariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish.

Ob‘ektlar qurilishini moliyalashtirish manbalaridan qat’i nazar, qurilishning barcha bosqichlarida loyihalashtirish va qurilish montaj ishlari sifatiga, davlat standartlariga, qurilish normalari va qoidalariga, ishlarni amalga oshirish texnologiyasiga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish.

Moliyalashtirish manbalaridan va buyurtmachining mulkchilik shakllaridan qat’i nazar, yakka tartibdagi uy-joy qurilishidan tashqari, barcha qurilish ob‘ektlarini ro‘yxatdan o‘tkazish va hisobga olish, qurilish montaj ishlarini boshlashga ruxsatnomalar berish.

Bajarilayotgan qurilish montaj ishlarining, qo'llanayotgan qurilish materiallari, buyumlari va konsruksiyalarining davlat standartlari talablariga va texnik shartlarga muvofiqligi utsidan nazoratni amalga oshiradi.

Qurilish industriyasi korxonalarida qurilish materiallari, konsruksiyalari, buyumlarini ishlab chiqarish shart-sharoitlarining davlat standartlariga, normativ texnik va loyiha hujjatlariga muvofiqligini nazorat qiladi.

Qurilishi tugallangan ob'ektlarni foydalanishga qabul qilish bo'yicha komissiyalar ishlarida majburiy ravishda qatnashadi.

Ish hujjatlarini ishlab chiqish, ob'ektlarni qurish va qurilish materiallari, konstruksiyalari va buyumlarini ishlab chiqarish sifati ustidan nazoratni tashkil etish va amalga oshirish masalalari bo'yicha normativ metodik hujjatlarni ishlab chiqishda qatnashadi.

Qurilishda standartlashtirish va qurilish materiallari, buyumlari va konstruksiyalarini sertifikatlash bo'yicha ishlarni amalga oshiradi.

Davlat arxitektura qurilish nazorati hududiy inspeksiyasining davlat inspektorlari o'z funksional faoliyatini O'zbekiston Respublikasi "Davarxitektqurilish" qo'mitasi tomonidan har yili o'tkaziladigan attetsatsiya natijalariga ko'ra beriladigan sertifikatlar asosida amalga oshiradilar.

Qurilish ob'ektlarida nazorat ishlari buyurtmachi va pudratchining buyruqlari bilan tayinlanadigan ularning mas'ul vakillari ishtirokida o'tkaziladi. Zarur hollarda nazorat maqsadlari uchun loyihalashtirish, bank va boshqa manfaatdor tashkilotlar mutaxassislari shartnoma asosida jalb etilishi mumkin.

Qurilish materiallari, konstruksiyalari, buyumlari sanoati korxonalarida nazorat ishlari ishlab chiqarishning texnik shartlariga rioya etilishi uchun mas'ul bo'lgan mansabdor shaxslar bosh muhandis, sex boshlig'i, texnika nazorati bo'limi boshlig'i va boshqalar ishtirokida o'tkaziladi.

Nazorat ishlari natijalariga ko'ra ishlarni bajarish daftariga tegishli yozuv yoziladi, Inspeksiya inspektori, buyurtmachi va pudratchining vakillari imzolaydigan dalolatnoma tuziladi, zarur hollarda yozma ko'rsatma beriladi. Buyurtmachi yoki pudratchi vakillari dalolatnomada bayon qilingan xulosalarga rozi bo'lmagan taqdirda, uni o'z e'tirozlarini yozma shaklda qayd etgan holda imzolaydilar.

Inspeksiya inspektorlari o'z funksional vazifalarini bajarishda davlat nazoratining boshqa vakolatli organlari, soliq inspeksiyasi, bank muassasalari, prokuratura organlari, sudlar, hokimliklarning tegishli xizmatlari, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish jamiyatlari va ommaviy axborot vositalari organlari bilan o'zaro hamkorlik qiladilar.

Respublikamiz agrar davlat bo'lgani uchun ham mamlakatimiz iqtisodiyotini qishloq xo'jaligi sohasisiz tasavvur qilish qiyin. Qishloq xo'jaligi mamlakatimiz iqtisodiyotining boshqa real sektorlari kabi uning izchil rivojini ta'minlovchi muhim tarmoqlaridan biridir.

Transport sohasini boshqarish. Transport sohasi iqtisodiyotning yirik tarmoqlaridan biri bo'lib, yuklar va yo'lovchilarni to'liq va o'z vaqtida tashishni ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi transport tizimi havo transporti, temir yo'l transporti, suv transporti va avtomobil transportidan iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi transport tizimi bu sohani tartibga soluvchi qonunlar, Hukumat qarorlari va boshqa huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi.

Havo transporti. Havo transporti O'zbekiston Respublikasining 1993 yil 7 mayda qabul qilingan Havo kodeksi bilan tartibga solinadi. O'zbekiston Respublikasining Havo kodeksi samoviy hudud suverenitetini, samoviy hududdan foydalanishni va aviatsiya faoliyatini tartibga solish qoidalarini, samoviy huquqddan foydalanish va aviatsiya faoliyati sohasidagi davlat boshqaruvi va nazoratini, davlat tasarrufida bo'lmagan tashkilotlar va fuqarolarning samoviy xududdan foydalanish xamda aviatsiya faoliyatini tartibga solish borasidagi tadbirlarni ishlab chiqarish va amalga oshirishdagi ishtirokini belgilab beradi.

Respublikaning quruqlikdagi erlari va suv havzalari ustidagi samoviy hududiga O'zbekiston Respublikasi to'la va tanho egalik qiladi. O'zbekiston Respublikasining samoviy hududi O'zbekiston davlati hududining ajralmas qismidir.

Amaldagi qonunchilikka binaon samoviy hududdan foydalanish sohasidagi davlat boshqaruvi va nazoratini olib borish O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi zimmasiga yuklanadi.

Fuqaro va eksperimental aviatsiya faoliyati sohasidagi boshqaruv va nazoratni O'zbekiston Respublikasining Aviatsiya ma'muriyati amalga oshiradi.

Davlat aviatsiyasi faoliyati sohasidagi boshqaruv va nazoratni o'z vakolatlari doirasida Mudofaa vazirligi, Milliy xavfsizlik xizmati, Ichki ishlar vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga muvofiq davlat boshqaruvining boshqa organlari amalga oshiradilar.

Tijorat, jamoat va davlat tasarrufida bo'lmagan boshqa tashkilotlar hamda fuqarolar samoviy hududdan va aviatsiya faoliyatidan oqilona, samarali hamda xavfsiz foydalanish borasidagi tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etish huquqiga egadirlar.

O'zbekiston Respublikasi Havo kodeksiga binoan O'zbekiston Respublikasi aviatsiyasi eksperimental, davlat va fuqaro aviatsiyasiga bo'linadi.

Aviatsiya va boshqa texnika sohasida tajriba konsruktorlik, eksperimental va ilmiy tadqiqot ishlari hamda sinovlari uchun mo'ljallangan aviatsiya eksperimental aviatsiya hisoblanadi.

Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Milliy xavfsizlik xizmati tasarrufidagi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qaroriga muvofiq davlat boshqaruvi boshqa organlarining tasarrufidagi aviatsiya davlat aviatsiyasi hisoblanadi. Eksperimental va davlat aviatsiyasi tarkibiga kirmagan aviatsiya fuqaro aviatsiyasi hisoblanadi. Fuqaro aviatsiyasidan yo'lovchilar, ularning qo'l yuklari, yuklar va pochta havo transportida tashiladigan tashish aviatsiya ishlarini bajarish o'quv, sport, madaniy-ma'rifiy tadbirlarni o'tkazish, texnikaviy ijodkorlikni rivojlantirish hamda fuqarolarning shaxsiy ehtiyojlarini qondirish favqulodda vaziyatlar yuz bergan hududlarga avariya-qutqaruv ishlarini amalga oshirish uchun kuchlar va asbob-uskunalarni, shuningdek zarar ko'rganlarga yordam ko'rsatish uchun yuklarni etkazib berish maqsadlarida foydalaniladi.

Pulli va kira qilish tarzida foydalaniladigan fuqaro aviatsiyasi tijorat aviatsiyasi deb e'tirof etiladi.

Bepul hamda yollanmay foydalaniladigan fuqaro aviatsiyasi umumiy ahamiyatdagi aviatsiya deb e'tirof etiladi.

O'zbekiston Respublikasida fuqarolik aviatsiyasida davlat boshqaruvi «O'zbekiston havo yo'llari» Milliy aviakompaniyasi tomonidan amalga oshiriladi. Aviakompaniya tarkibiga aviaportlar, aviaotryadlar, ishlab chiqarish birlashmalari va boshqa korxona, muassasa va tashkilotlar kiradi.

Fuqaro va eksperimental aviatsiya faoliyati, havo kemalari ekspluatantlari, aviatsiya korxonalari va tashkilotlari tomonidan havo kemalari qatnovlari xavfsizligini ta'minlovchi belgilangan qoidalar va normalarga rioya etilishi ustidan davlat nazorati sohasidagi siyosatni olib borish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi aviatsiya ma'muriyati funksiyasini amalga oshiruvchi davlat organi bo'lib O'zbekiston Respublikasi Parvozlari xavfsizligini nazorat qilish davlat inspeksiyasi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 26 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi Parvozlari xavfsizligini nazorat qilish davlat inspeksiyasi to'g'risida"gi Nizom¹ga binoan "Davlat nazorati" inspeksiyasi o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga hisobot beradi.

1 И.А. Каримов Ўзбекистон XXI аср бўсағасида Тошкент. "Ўзбекистон" 1998 йил 228-бет.

"Davavianazorat" inspeksiyasi o'z faoliyatini davlat boshqaruvining boshqa organlari, huquqni muhofaza qilish organlari, mahalliy davlat hokimiyat organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda amalga oshiradi.

"Davavianazorat" inspeksiyasining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat.

Fuqaro va eksperimental aviatsiya faoliyati sohasida davlat nazorati.

Parvozlarning xavfsizligini ta'minlash bo'yicha fuqaro aviatsiyasi faoliyati sohasidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda sertifikatlashtirish ishlarini tashkil etish va ta'minlash.

Parvozlarning xavfsizligini ta'minlash, fuqaro havo kemalari hamda fuqaro va eksperimental aviatsiya aerodromlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish bo'yicha normativ va qoidalarni ishlab chiqish hamda takomillashtirish.

O'z vakolatlari doirasida havo qatnoviga xizmat ko'rsatish tashkil etilishi va O'zbekiston Respublikasining havo hududidan foydalanish ustidan nazorat qilish.

Fuqaro havo kemalarini hamda fuqaro va eksperimental aviatsiya aerodromlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish.

Fuqaro aviatsiyasining aviatsiya texnikasi ishlanmalari, modifikatsiyalari va foydalanish texnik hujjatlarini tasdiqlanadi.

Fuqaro va eksperimental havo kemalari bilan yuz bergan aviatsiya halokati va baxtsiz hodisalar surishtiriladi.

Yo'lovchilar va yuk tashish, aeroportlarda havo kemalariga xizmat ko'rsatish va fuqaro aviatsiyasida aviatsiya ishlarini bajarish bo'yicha faoliyatni litsenziyalashni tashkil etish.

Xalqaro tashkilotlarda O'zbekiston Respublikasi fuqaro aviatsiyasi manfaatlarini ifodalash, "Davavianazorat" inspeksiyasi vakolatlariga tegishli bo'lgan masalalar bo'yicha boshqa davlatlarning aviatsiya ma'muriyatlari va tuzilmalari bilan o'zaro aloqa qilish hamda hamkorlikni ta'minlash.

"Davavianazorat" inspeksiyasiga qonun hujjatlarida belgilangan tartibda lavozimga tayinlanadigan va lavozimdan ozod etiladigan boshliq rahbarlik qiladi. Boshliq bir nafar o'rinbosarga ega bo'ladi. "Davavianazorat" inspeksiyasi boshlig'i maqomiga ko'ra vazirga, uning o'rinbosari esa vazirning o'rinbosariga tenglashtiriladi.

X U L O S A

Davlatning iqtisodiyotga aralashuvi doimiy munozaraga sabab bo'lib keladi. Unda iqtisodiyotning o'zini o'zi tartibga solishidan tortib, uning to'liq davlat nazoratida bo'lishiga qadar turlicha qarashlar mavjud. Jahon tarixi iqtisodiyotning o'zini o'zi tartibga solish jarayonida og'ir ahvolga tushib qolishi hamda murakkab inqirozli holatlardan faqat davlatning yordami orqali chiqishining ko'p bor guvohi bo'lgan.

Bozor munosabatlarining qaror topishi davrida davlat islohot jarayonida faol ishtirok etishi, uning tashabbuskor bo'lishi va islohotlarni izchillik va qat'iylik bilan amalga oshirishi shart.

Bizning maqsadimiz ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishdan iborat ekan, bunga faqat davlatning faol ishtiroki orqali erishish mumkin. Eng avvalo, davlatimiz rahbari tomonidan yangi jamiyat qurishning bosh maqsadi va strategik vazifalari ishlab chiqildi. Bu maqsad va vazifalarni amalga oshirishning eng muhim sharti islohotlarning huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlari yaratildi.

Davlatimiz tomonidan ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga asoslangan demokratik va fuqarolik jamiyatiga muvofiq keladigan boshqaruv tuzilmalari shakllantirildi. Davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatidan iborat tizimlarini qamrab olgan chuqur ma'muriy islohotlar amalga oshirildi.

SHu borada qabul qilingan o'ta muhim qonun va normativ hujjatlar qatorida Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi. Fuqarolik, Er, Soliq va Bojxona kodekslari, "Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risida", "Banklar va bank faoliyati to'g'risida", "CHet el investitsiyalari to'g'risida", "CHet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralari to'g'risida"gi qonunlarni qayd etish mumkin.

Islohotlarimizning keyingi bosqichida "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida", "Xususiy korxona to'g'risida", "Valyutani tartibga solish to'g'risida", "Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida", "Fermer xo'jaligi to'g'risida"gi qonunlar, yangi tahrirdagi Soliq kodeksi va iqtisodiyotni isloh qilish bo'yicha umumiy hisobda 500 dan ziyod qonun hujjatlari ishlab chiqilib, qabul qilindi va joriy etildi. Ularning barchasi iqtisodiyotimizni yanada liberallashtirish va modernizatsiya qilishda nafaqat mustahkam huquqiy asos, balki amalga oshirilayotgan bozor islohotlarining ortga qaytmasligining kafolati bo'lib xizmat qilmoqda¹.

¹ .И.А.Каримов.Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш

O‘zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi unga demokratik, huquqiy davlat prinsiplariga asosida taraqqiy etgan fuqarolik jamiyatini qurish hamda uni rivojlantirishga zarur shart-sharoit yaratib berdi. SHu bilan birga O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddimasida insonparvar, demokratik va huquqiy davlat qurishning strategik vazifasi belgilab berilgan bo‘lib, butunjahon hamjamiyati tomonidan umume’tirof etilgan, xalqaro huquq normalariga muvofiq keladigan, inson huquq va erkinliklari ta’minlanadigan huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini qurish uchun zarur qonunchilik asoslari, tashkiliy tuzilmalari ko‘rsatib berilgan.

2007 yil 11aprelda qabul qilingan “Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish to‘g‘risida”gi Konstitutsiyaviy qonuni hamda “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ayrim moddalariga tuzatishlar kiritish to‘g‘risida”gi qonuni mamlakatimizda davlat boshqaruvini yanada demokratlashtirishda, siyosiy partiyalar rolini oshirishda, eng muhimi ijro hokimiyati va qonun chiqaruvchi hokimiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarda izchil huquqiy islohotlarni ta’minlashda bevosita xizmat qiladi.

O‘zbekiston respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston 16 yillik mustaqil taraqqiyot yo‘li” nomli ma’ruzasida amalga oshirilgan islohotlarni ikki bosqichga bo‘lib o‘rganish lozimligi, dastlabki bosqich sifatida 1991-2000 yillar mamlakatimiz va xalqimiz hayotida tarixiy ahamiyatga ega bo‘lgan davr, 2001 yildan 2007 yilgacha bo‘lgan muddatni faol demokratik yangilanishlar va mamlakatni modernizatsiya qilish davri esa iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish, siyosiy hayotimizni, qonunchilik, sud-huquq tizimi ijtimoiy gumanitar sohalarni izchil isloh qilishni ta’minlashda g‘oyat muhim davr bo‘lganligi ta’kidlab o‘tildi.

Konstitutsiyamiz asosida amalga oshirilayotgan barcha islohotlar birinchi navbatda fuqarolarning huquq va erkinliklariga, ularning manfaatlariga xizmat qilmog‘i lozim. SHundagina, mamlakatimizda amalda bo‘lgan konstitutsiyamizning ustuvorligi, uning oliyligi fuqarolarimiz tomonidan, qolaversa, xalqaro hamjamiyat tomonidan so‘zsiz tan olinadi.

O‘tkazilayotgan islohotlar doirasida bugungi kunda davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari vazifalari va tarkibini qayta ko‘rib chiqish ishlari jadal olib borilmoqda. Bunda boshqaruv tizimini samaradorligini sezilarli darajada oshirish, qabul qilinayotgan qarorlar sifatini yaxshilash hamda boshqaruv apparatiga sarflanayotgan asossiz harajatlarni qisqartirishga qaratilgan qat’iy faoliyatga alohida ahamiyat berilmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy borada muvaffaqiyatli rivojlanishi ko‘p jihatdan hokimiyatning ayrim bo‘g‘inlari o‘rtasidagi vakolatlarni cheklashga

markaziy organlarning mahalliy boshqaruv organlari bilan o'zaro munosabatlari xarakteriga bog'liq. Boshqaruv apparati a'zolarining haddan ziyod ko'pligi, vazifalarning takrorlanishi, boshqaruvning yaxshi tashkil qilinmaganligi, jamoatchilik nazoratining etishmasligi davlat boshqaruv organlari byurokratizmining kuchayishiga, biznes rivojlanishi yo'lida turli xil to'siqlar ko'payishiga asos bo'ladi.

Bugungi kunda barcha sohalarida zamon talablariga to'liq javob beradigan, davlat boshqaruv yondashuvlarni o'zini ifoda etishi lozim bo'ladi.

Huquqiy sohada amalga oshirilgan islohatlarning muhim jihati bozor iqtisodiyotini tartibga soladigan qonunchilik bazasini yuzaga keltirish va uni izchil takomillashtirib borishda namoyon bo'ladi.

Qabul qiningan yangi qonunlar asosida iqtisodiyotimizda vujudga kelgan yangi munosabatlar tartibga solina boshladi. Buning izchil mehanizmi yaratildi..

“Biz mulk va mulkdorlar masalasini echishda umume'tirof etilgan tamoyillar bilan birga o'zimizga xos milliy hususiyat va hayot tarzini inobatga olganmiz. Ayni shunday yondoshuv va olib borayotgan siyosatimizda ijtimoiy siyosiy barqarorlikni saqlashda, iqtisodiyotimizni ishonchli poydevori va tez sur'atlar bilan o'sishini ta'minlashda mustahkam omil bo'lib kelmoqda¹”.

Jamiyatni demokratlashtirish va yangilash mamlakatni modernizatsiya va isloh etish sharoitida iqtisodiyotni rivojlantirishda mulkdor bo'lish huquqining konstitutsiyaviy kafolatlari yaratilganligi asosiy huquqiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Prezidentimiz I.A.Karimov ta'biri bilan aytganda, “Davlatning kelajagi, xalqimizning taqdiri ko'p jihatdan Konstitutsiyamiz qanday bo'lishiga bog'liq”. Sub'ektlarning mulkiy vakolatlarini amalga oshirishda va ular huquq va majburiyatlarining himoyasini ta'minlashda Konstitutsiyaviy kafolatlar muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda”.

Davlat boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish olib borilayotgan ma'muriy islohotlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, boshqaruvning mazmun mohiyatini o'zgartirish, uning samaradorligini oshirish, boshqaruvda optimal mexanizmni yaratishdan iborat.

Demokratik prinsiplarga asoslangan erkin bozor munosabatlariga o'tish izchil tarzda eskicha tartiblarga barham berish, uning o'rniga yangi bozor tartiblarini bosqichma-bosqich joriy eta borish, iqtisodda, siyosatda, madaniy-ma'naviy hayotda tub islohotlarni amalga oshirish yo'li bilan jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh qilish orqali amalga oshiriladi.

Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan belgilab berilgan bozor munosabatlariga o'tishning beshta tamoyili dasturul-amal bo'lib xizmat qilmoqda. Ana shu tamoyillardan biri bu bozor

¹. И.А.Каримов. Ўзбекистон Либерал демократик партияси қурилтойидаги маъруза 2007 йил 6-ноябр.

munosabatlariga o'tishda davlat bosh islohotchiligini belgilovchi tamoyildir. O'tish davrida davlatning islohotlarni amalga oshirishdagi roli katta ahamiyatga egadir. Xozirgi zamon sharoitlarida davlatning roli mohiyatan iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy siyosatni amalga oshirishga qaratilgan; davlat iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy sohalaridagi ahamiyati xorijiy davlatlarning tarixiy tajribasida ham o'z isbotini topgan.

O'tkazilayotgan islohotlar doirasida bugungi kunda davlat va xujalik boshqaruvi organlari vazifalari va tarkibini qayta ko'rib chiqish ishlari jadal olib borilmoqda. Bunda boshqaruv tizimini samaradorligini sezilarli darajada oshirish, qabul qilinayotgan qarorlar sifatini yaxshilash hamda boshqaruv apparatiga sarflanayotgan xarajatlarni qisqartirishga qaratilgan qat'iy faoliyatga alohida ahamiyat berilmoqda.

Markazda tashkil etilgan har qanday boshqaruv organi viloyatlar va tumanlarda o'zining hisob beruvchi bo'linmasiga ega bo'ladi, bu esa boshqaruv apparatining va texnik xodimlarning ko'payib ketishiga olib keladi. Ko'shimcha nazorat organlari paydo bo'lishiga, harajatlar ko'lami ortishiga, turli xil kelishuvlar va keraksiz hujjatbozliklarga olib keladi. Bular davlat boshqaruvining ayrim organlari faoliyati samaradorligining keskin pasayishiga sabab bo'ladi.

Islohotlarning asosini tashkil etuvchi iqtisodiyotni boshqaruvning yangi konsepsiyasi vertikal ma'muriy tuzilmalarni aniq vazifalarni bajaruvchi mustaqil tashkilotlarning gorizontalar tarmog'i bilan muvofiqlashtirilishini belgilaydi. Bunda shartnoma asosida boshqarish, ichki va tashqi audit kabi mexanizmlar yaratiladi. Davlat siyosatini shakllantirish masalalari vazirliklar va davlat qo'mitalarida jamlanadi, ularning ijrosini ta'minlash va nazorat agentlik, qo'mita, inspeksiya kabi davlat boshqaruvi organlari zimmasiga yuklanadi.

Davlat sektori faoliyatiga xorijda tajribadan o'tkazilgan, xususiy kompaniyalarda qo'llaniladigan davlat menejment usullari tobora kengroq joriy etilmokda. Bunda asosiy e'tibor davlat tuzilmalarining taxlilii, taxminii va baholash vazifalarini rivojlantirishga, eng muhimi qarorlar qabul qilish, avvalo, markaziy boshqaruv organlarida qabul qilinayotgan qarorlarning sifati va ularning tayyorlanishini yaxshilashga qaratiladi.

Boshqaruv tarkibini takomillashtirishga nisbatan bunday yondashuvga misol tariqasida Makroiqtisodiyot va statistika vazirligining ikkita mustaqil davlat boshqaruv organiga Iqtisodiyot vazirligi va Statistika davlat qo'mitasiga aylantirilganini, Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi, "O'zbekneftgaz" xolding kompaniyasidagi va boshqa davlat hamda xo'jalik boshqaruvi organlaridagi tashkiliy o'zgarishlarni keltirish mumkin. Davlat boshqaruvi o'z mohiyatiga ko'ra ijtimoiy hayotning eng muhim tomonlarini qamrab oladi. Bu jarayonda xo'jalik tashkilotchilik, ijtimoiy-madaniy ishlar amalga oshiriladi, ma'muriy siyosiy masalalar hal qilinadi.

Davlat boshqaruvini tashkil etish va boshqaruvni amalga oshirish jarayonida vujudga keladigan turli ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar yig'indisi ma'muriy huquq tarmog'ini tashkil etadi.

Davlat boshqaruvi sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish munosabatlarning barcha ishtirokchilari uchun majburiy bo'lgan xulq-atvor qoidalarini ma'muriy huquq normalarida mustahkamlash yo'li bilan amalga oshiriladi. Bunday qoidalarini o'rnatish orqali, davlat boshqaruvi va u bilan bog'liq bo'lgan munosabatlarda vujudga keladigan funksiyalarni amalga oshirishning muayyan huquqiy tartibini yaratadi.

Xulosa kilib shuni aytish mumkinki boshqaruv tizimida ma'muriy huquqiy munosabatlar uning sub'ektlari tomonidan konun va konun osti hujjatlari asosida davlat boshqaruvining huquqiy asoslari keng va atroflicha asoslantirildi. Boshqaruv tamoyillari urganildi va uziga xos xususiyatlari ochib berildi. Iktisodiyotning soxalar-aro tizimi atroflicha o'rganildi. Men shuni taklif qilardimki jamiyatimizdagi barcha ishtirokchilar davlat boshqaruvi tizimida ishtirok etayotganda qonunda belgilangan huquqiy xujjatlarga to'liq rioya qilishi lozim deb bilaman. Bunday natijaga erishilganda hech qanday moddiy va ma'naviy zarar ko'rilmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati va manbalar

Rahbariy adabiyotlar ro'yhati

1. I.A.Karimov. "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". "O'zbekiston" Toshkent.2011 y.
2. I.A.Karimov. "Jahon moliyaviy - iqtisodiy inqirozi", O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari" T. "O'zbekiston" 2008 yil.
3. I.A.Karimov. "YUksak ma'naviyat engilmas kuch" T. "Ma'naviyat"2008 yil.
4. I.A.Karimov. "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida havfsizlikka tahdid va barqarorlik shartlari" T., "O'zbekiston"1997 yil.
5. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi "O'zbekiston" nashriyot - matbaa ijodiy uyi. 2010 y.
6. Prezidentimiz I.A.KarimovningUzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 21-yilligiga bagishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasidan.Toshkent 2014.y.
7. O'zbekiston Respublikasi energetikasida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish to'g'risida"gi Farmoni.
8. Mahalliy sanoat 1997 yil 15 avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mahalliy sanoatni boshqarishni takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni.

Asosiy adabiyotlar ro'yhati

1. Ma'muriy xukuk umumiy kism.Toshkent.2008.y.
2. Ma'muriy xukuk maxsus kism.Toshkent.2009.y.
3. Uzbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik tugrisidagi kodeksi.Toshkent.Adolat.2011.y.

Qo‘shimcha adabiyotlar ro‘yhati

- 1.YUridik ensiklopediya. Toshkent “SHarq” 2010 yil.
 - 2..I.A.Karimov.Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisi qonunchilik palatasi va senatining qo‘shma majlisi ma’ruza 2010 yil. 12 noyabr. T:O‘zbekiston.
 - 3.YU.M.Kozlovning dissertatsiyasidan.
 - 4.G.V.Atamanchukning dissertatsiyasidan.
 - 5.YU.N.Starilov dissertatsiyasidan.
 - 6.B.N.Gabrichidze dissertatsiyasidan.
 - 7.A.P.Alexinning dissertatsiyasidan.
-